

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่
กรณีศึกษาเปรียบเทียบ: ขบวนการปลาซาดีนในประเศอิตาลี
และแฟลชม็อบในประเทศไทย
Political Mobilization Tactics of New Social Movements:
A Comparative Case Study of the Sardine Movement in Italy
and Flash Mobs Movement in Thailand

จตุรงค์ สุทวาทัน (Jaturong Suthawan)

ดร., อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

Ph.D., Lecturer, Department of Public Administration, Faculty of Humanities and Social
Sciences, Rajabhat Kanjanaburi University
E-mail: jaturong.23032529@gmail.com

Received: 8 January 2025

Revised: 26 February 2025

Accepted: 3 March 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งตั้งคำถามในเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับ “ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่” ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในฐานะเครื่องมือในการระดมทรัพยากรเรียกว่า “แฟลชม็อบ” ภายใต้กรณีศึกษาที่มีความคล้ายคลึงกันในด้านยุทธวิธีแต่แตกต่างกันในด้านบริบทเชิงพื้นที่ เพื่อนำเสนอมุมมองเชิงสัมพันธ์ระหว่างการใช้แนววิเคราะห์ขบวนการทางสังคมแบบดั้งเดิมและแนววิเคราะห์การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง

ผลการศึกษาพบว่า ยุทธวิธีแบบแฟลชม็อบที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวมีคุณูปการในด้านการเป็นเครื่องทุ่นแรงในการระดมทรัพยากร ซึ่งจำกัดอยู่เพียงแค่การเป็นปัจจัยเสริมภายในขบวนการแต่ไม่สามารถยกระดับไปสู่การเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับอำนาจรัฐได้ เช่นเดียวกับแนววิเคราะห์การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยงที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของขบวนการทางสังคมระหว่างพื้นที่โลกเสมือนกับโลกความจริงได้ หากแต่ความเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ ยังไม่อาจละทิ้งการวิเคราะห์

ผ่านโครงสร้างโอกาสทางการเมือง โดยข้อค้นพบจากกรณีศึกษาทั้งในไทยและอิตาลีแสดงให้เห็นว่า ระดับข้อเรียกร้องและโครงสร้างระบอบการเมืองของแต่ละรัฐ ยังคงเป็นเงื่อนไขหลักในการนิยามความสำเร็จของขบวนการทางสังคม ข้อเสนอแนะสำคัญ คือ การให้ความสำคัญกับการประเมินพลวัตของการเคลื่อนไหวด้วยแนวคิดผลสะท้อนในระยะยาว ผลพวงจากปฏิสัมพันธ์อาจชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการเคลื่อนไหวในครั้งต่อไปได้

คำสำคัญ: ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมือง, ขบวนการทางสังคม, แฟลชม็อบ

Abstract

This article seeks to comparatively examine the tactical forms of political mobilization used by new social movements, with an emphasis on the use of social media as a tool for resource mobilization, referred to as "flash mobs." The study focuses on case studies with similarities in tactics but differences in spatial contexts to offer a relative perspective between traditional social movement analysis and the logic of connective action analysis.

The findings reveal that flash mob tactics, utilizing social media for mobilization, serve as an effective mechanism for internal resource allocation within the movement but fail to function as a tool for negotiating with state power. Similarly, the logic of connective action framework explains the connection between social movements in virtual and real-world spaces. However, changes at various levels cannot overlook the significance of analyzing political opportunity structures. The case studies highlight that the level of demands and the political regime structure of each state remain the primary conditions defining the success of social movements in the digital era. A key recommendation is to prioritize the evaluation of movement dynamics through the concept of political impact. The consequences of interactions may reveal pathways for future movements.

Keywords: political mobilization tactics, new social movement, flash mob movement

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับยุทธวิธีทางการเมืองของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ โดยเน้นไปที่บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในฐานะเครื่องมือสำคัญในการระดมทรัพยากรสำหรับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งปรากฏในรูปแบบของ "แฟลชม็อบ" ภายใต้กรณีศึกษาที่มี

จาตุรงค์ สุทวาทัน

ความคล้ายคลึงกันในด้านยุทธวิธีแต่มีความแตกต่างกันในด้านบริบทเชิงพื้นที่ เพื่อต้องการนำเสนอมุมมองเชิงสัมพัทธ์ทางทฤษฎีระหว่างแนววิเคราะห์ขบวนการทางสังคมแบบดั้งเดิม (Classical Social Movement Theory) ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกขบวนการ (Political Opportunities Structure) และโครงสร้างโอกาสทางการเมืองกับแนววิเคราะห์การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง (Logic of Connective Action) ซึ่งเคลื่อนไหวในโลกเสมือนด้วยสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เพื่อสร้างแนวร่วมในการต่อสู้ในพื้นที่จริง (On Site) ข้อค้นพบอาจเป็นการตอบคำถามสำคัญในวิกฤติความขัดแย้งจากการเผชิญหน้าระหว่างขบวนการทางสังคมและฝ่ายรัฐ ดังมีจุดเริ่มต้นในการอธิบายดังต่อไปนี้

ความท้าทายบนฐานการวิเคราะห์ทางทฤษฎีด้านขบวนการทางสังคม (Social Movement) ได้มีความตื่นตัวอีกครั้ง นับตั้งแต่การเกิดปรากฏการณ์ “อาหรับสปริงส์” (Arab Spring) ในช่วง ค.ศ. 2010 - 2011 ที่ปรากฏคลื่นระลอกใหม่แห่งการเรียกร้องประชาธิปไตย นำมาสู่การล่มสลายของระบอบเผด็จการในหลายประเทศ โดยเฉพาะในแถบกลุ่มประเทศตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ ตัวอย่างเช่น ลิเบีย ตูนิเซีย อียิปต์ ซีเรีย และเยเมน ถือเป็นกรณีศึกษาเพื่อพิสูจน์ว่าการขับเคลื่อนทางการเมืองด้วยยุทธวิธีการเมืองนอกกรอบ (External Politics) แม้ท้ายที่สุดแล้วบางประเทศในข้างต้นจะถูกระบอบเผด็จการกลับเข้ามาควบคุมเช่นเดิมก็ตาม (Moss, 2022, pp. 6-8) ปรากฏการณ์นี้ได้นำไปสู่การใช้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองรูปแบบใหม่ ๆ ที่นำเอาความเชื่อมโยงระหว่างการใช้ “สื่อสังคม” (Social Media) เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ทางการเมืองแบบยึดพื้นที่ (Occupy) ให้สามารถประสบความสำเร็จ (Castells, 2015) ซึ่งได้กลายเป็นแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดการต่อสู้กับระบอบอำนาจนิยมในทวีปอื่น ๆ เช่น ขบวนการยึดวอลล์สตรีท (Occupy Wall Street) ที่ใจกลางตลาดหลักทรัพย์นิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ขบวนการยึดลอนดอน (Occupy London) ในอังกฤษ (Pickerill et.al, 2015) รวมถึงขบวนการ “ลอสอินดิกันนาดอส” (Los Indignados) ในสเปน (Fominaya, 2020)

ประกอบกับการต่อสู้ทางการเมืองไทยที่เกิดขึ้นตามมาไม่นานในช่วงต้นปี พ.ศ. 2563 จากการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนในสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อแสดงความไม่พอใจต่อรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เหตุเพราะพรรคอนาคตใหม่ที่พวกเขาสนับสนุนได้ถูกศาลรัฐธรรมนูญตัดสินให้มีการยุบพรรคพร้อมกับการตัดสิทธิทางการเมืองของกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลา 10 ปี ด้วยข้อหาที่พรรคมีการกักเงินจากนายธนธร จีรังเรืองกิจ (ผู้เป็นหัวหน้าพรรค) ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2567, หน้า 1) การเคลื่อนไหวแม้จะจำกัดอยู่ภายในขอบเขตสถานศึกษาในตัวเมือง โดยมีผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยนั้น ๆ แต่ทว่าการประท้วงได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางไปยังมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัด รวมถึงพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ โดยมีการรวบรวมข้อมูลของสำนักข่าวบีบีซีไทย พบว่า มีการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นทั้งหมด 26 ครั้ง ระหว่างวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 165) และหากนับจนถึงเดือนธันวาคมปี 2563 มีการจัดชุมนุมทางการเมืองมากกว่า 385 ครั้งใน 62 จังหวัดทั่วประเทศและ

เกิดขึ้นโดยกลุ่มพลังทางการเมืองจำนวน 112 กลุ่ม จนกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวในระยะนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ (McCargo, 2021, pp. 11-12)

ความสำคัญในข้างต้นที่นอกจากนักวิชาการจะมีความตื่นตัวต่อการกลับมาบีบคั้นทางการเมืองอีกครั้งของกลุ่มเยาวชน นิสิตนักศึกษา เพราะมีอาจปฏิเสธรว่า ผู้เข้าร่วมชุมนุมหลายส่วนยังคงมีอายุน้อย (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2564, หน้า 206-218) แต่งานสำรวจในระยะหลังกลับพบว่า กลุ่มเยาวชนเหล่านี้มีได้ต่อสู้เพียงลำพัง เพราะมีการเข้าร่วมจากทั้งประชาชนหนุ่มสาวและผู้อาวุโสที่ฝึกฝนในประชาธิปไตย (Alexander, 2021, pp. 219-232) การต่อสู้ครั้งนี้มีลักษณะเด่นปรากฏอยู่ในด้านการใช้ยุทธวิธีของขบวนการ (Tactics) โดยเป็นการชุมนุมด้วยความรวดเร็ว ไม่ยืดเยื้อ ต่างจากการประท้วงในอดีต เช่น การออกแถลงการณ์ จุดเทียนทางอุดมการณ์ การขึ้นเวทีปราศรัย การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม การชูป้าย ร้องเพลง จุดเทียน และเปิดไฟจากโทรศัพท์มือถือ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “แฟลชม็อบ” (Flash Mob) (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 166) กล่าวคือ ยุทธวิธีรูปแบบใหม่นี้เกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดของขบวนการทางสังคมในการเผชิญหน้ากับคู่ต่อกร คือ ฝ่ายรัฐ (Counter Movement) ที่มีความเสี่ยงในการถูกปราบปรามจากฝ่ายรัฐที่กระทำการในนามของกฎหมาย และเพียบพร้อมไปด้วยยุทธโศภนกรรม ทั้งยังมั่นใจว่า การประท้วงคาบเกี่ยวกับสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ด้วยเหตุนี้ ยุทธวิธีการชุมนุมแบบไม่ยืดเยื้อ สามารถปรับเปลี่ยนสถานที่การชุมนุมแบบฉับพลัน และสิ้นสุดอย่างรวดเร็ว จึงมีความเสี่ยงที่จะถูกปราบปรามจากฝ่ายรัฐน้อยกว่า ประกอบกับวิธีการนี้ใช้การนัดหมายระดมพลด้วยการขับเคลื่อนในโลกดิจิทัลผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น เฟสบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) ทั้งยังมีการปลุกเร้าอารมณ์ด้วยถ้อยคำอันสั้นกระชับได้ใจความ การใช้ภาพตัดต่อในลักษณะของ “มีม” (Meme) มิรวมถึงกลไกการหลบหลีกวิธีการควบคุมฝูงชนของฝ่ายรัฐ ซึ่งเห็นได้จากการปล่อยข่าวลวงที่เรียกว่า “การแกง” หรือ “แกงเทโพ”¹ นั่นคือ การหลอกเจ้าหน้าที่รัฐว่า จะชุมนุมในอีกสถานที่หนึ่งและย้ายมาเป็นที่อื่นโดยฉับพลัน (เอกพลณัฐ ณัฐพัชรนันท์, 2566, หน้า 141) ประเด็นเหล่านี้มีข้อสรุปในทิศทางในคล้ายคลึงกันจากงานวิชาการในระยะหลังว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมกับฝ่ายรัฐมิได้จำกัดอยู่เพียงการยึดกุมพื้นที่ (Occupy) อย่างในอดีต หากแต่ได้เปิดพื้นที่ในการต่อสู้บนโลกออนไลน์ (Online) ควบคู่กัน (Sinpeng, 2021, pp. 192-205) เช่นเดียวกับข้อสรุปของ Della Porta ที่เสนอว่า การเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วบนโลกออนไลน์ได้กลายเป็นช่องทางใหม่ของยุทธวิธีในการระดมทรัพยากรของขบวนการทางสังคม (Social Movement) ที่เปลี่ยนไป หากนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2008 ที่สื่อสังคมออนไลน์เริ่มมีบทบาท เราจะพบว่า แพลตฟอร์มทั้ง “เฟสบุ๊ก” (Facebook) และ “ทวิตเตอร์” (Twitter) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งผลชี้ขาดต่อความสำเร็จ (Political Mobilization Tools) ทำให้โลกวิชาการด้านขบวนการทางสังคมหันมาถกเถียงถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างบทบาทการเคลื่อนไหวบนโลก

¹ “แกงเทโพ” ซึ่งมาจาก 3 คำ คือ แกง หมายถึง แก่ล้าง, เท หมายถึง ทิ้ง และโพ หมายถึง โปลิส (Police) หรือตำรวจนั่นเอง

จตุรงค์ สุทวาทัน

ออนไลน์ (Online Movement) และการปรับเปลี่ยนการขับเคลื่อนบนพื้นโลกความจริง (Offline Movement) ของ “ขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่”^{2**} (Porta, 2014, pp. 51-76)

อย่างไรก็ดี เมื่อสำรวจไปที่ข้อเสนอในทางวิชาการจะพบว่า มีการโต้แย้งกันใน 2 สายธารความคิด โดยในทางแรกเป็นการนำเสนอคุณูปการของการเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์ โดยถึงกับเรียกยุทธวิธีดังกล่าวว่า “เทคโนโลยีแห่งการปลดแอก” (Liberating Technology) สื่อสังคมออนไลน์ถูกมองว่าเป็นดัง “แสงสว่างที่ปลายอุโมงค์สำหรับประชาชน” (Diamond, 2010) ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง และอำนวยความสะดวกในการรวมตัวของกลุ่มบุคคลที่มีอุดมการณ์หรือแนวคิดแบบเดียวกันกันได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้ประชาชนสามารถหยิบฉวยเครื่องมือที่มีอยู่ทุกคร้วเรือน (สมาร์ทโฟน, แท็บเล็ต) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการระดมทรัพยากรและสามารถเข้าไปมีอำนาจในการต่อรองเชิงนโยบายกับฝ่ายรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Sriya, 2020) ประกอบกับการตั้งคำถามสำคัญในงานของเอกพลณัฐ ญัฐพัถนันท์ ที่เสนอในทำนองว่า โลกวิชาการด้านขบวนการทางสังคมของไทยได้เผชิญปัญหาจากการขาดแคลนเครื่องมือในทางทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์การต่อสู้บนท้องถนนที่เปลี่ยนแปลงไป จนนำมาสู่ความพรัมัวในคำอธิบายจากทฤษฎีแบบดั้งเดิม (เอกพลณัฐ ญัฐพัถนันท์, 2566, หน้า 236-241)

การตั้งคำถามในข้างต้นเป็นการชี้ชวนในการวิพากษ์แนววิเคราะห์ทฤษฎีระดับฐานราก โดยงานของเอกพลณัฐ ใช้วิธีการสำรวจวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับขบวนการสังคมในประเทศไทยและพบว่า องค์ความรู้ทางทฤษฎีถูกแซ่แข่งด้านคำอธิบายไว้ที่ทศวรรษ 1990 ที่เป็นการขบเน้นกรอบการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมของสำนักอเมริกันเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับพลวัตทางทฤษฎีตั้งแต่สายระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) ไปจนถึงแนวคิดกระบวนการทางการเมือง (Political Process) ที่มุ่งศึกษาการจัดตั้งองค์กรภาคประชาชน (Social Movement Organization) และให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกขบวนการ (Political Opportunities Structure) โดยในงานของ Daniel Q. Gillion ยืนยันถึงความเปลี่ยนแปลงในการประท้วงว่า การต่อสู้ทางการเมืองมีความเชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่โลกเสมือนและพื้นที่โลกความจริง เพราะหากพื้นที่ใดมีการระดมพลเพื่อการประท้วงในระดับสูง ยิงจะทำให้ผู้มีอำนาจในพื้นที่นั้นมีโอกาสด้านทานข้อเรียกร้องของประชาชนได้ (Gillion, 2020) ทั้งนี้ ข้อเสนอของเอกพลณัฐได้ให้หน้าหนักไปทิศทางเดียวกันกับการวิเคราะห์ของ Bennett and Segerberg (2013) ที่เสนอว่า เหตุผลในการเข้าร่วมการประท้วงในปัจจุบันมีมโนทัศน์ในการวิเคราะห์ที่ต่างออกไป ในอดีตการรวมกลุ่มเกิดจากการเจรจาและสร้างกรอบในการตีความในเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน (Identity Collective will) ทว่าหลังจากที่เกิดเครื่องมือในยุคดิจิทัล พฤติกรรมเหล่านี้ถูกอธิบายผ่านมโนทัศน์แบบใหม่ที่เรียกว่า “การกระทำแบบ

^{**} คำว่า “ขบวนการทางสังคมแบบใหม่” ในงานศึกษานี้หมายถึง ความใหม่ในเชิงของการเริ่มอุบัติขึ้นในห้วงปัจจุบัน หรือความแตกต่างจากแนวคิดแบบเก่า โดยไม่ได้หมายถึง ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement Theory) ในแบบการศึกษาขบวนการทางสังคมของสำนักคิดแบบยุโรป

ตรรกะเชื่อมโยง” (Logic of Connective Action) โดยเน้นสร้างการเคลื่อนไหวผ่านช่องทางสื่อสารและเครือข่ายที่ยืดหยุ่น โดยมุ่งเน้นการกระทำแบบส่วนบุคคลที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นศูนย์กลางในการกระจายข้อมูลเพื่อระดมผู้สนับสนุน ทำให้สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้โดยไม่ต้องพึ่งพาการจัดองค์กรแบบรวมศูนย์หรือผู้นำที่ชัดเจน (Bennett & Segerberg, 2013)

หากพิจารณาถึงพฤติกรรมที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจะเห็นว่าตั้งแต่ช่วงหลังการรัฐประหารในประเทศไทย ปี 2557 แพลตฟอร์มยอดนิยมอย่างเฟซบุ๊ก ยูทูบ และทวิตเตอร์ มีผู้ใช้ช่องทางดังกล่าวในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างแพร่หลาย ทั้งยังมีผู้ติดตามในระดับ 50,000 - 800,000 คน เช่น Headache Stencil, Baphoboy, ไข่แมว X, โยชิ 300 และ Rap Against Dictatorship กลุ่มเหล่านี้เด่นชัดในด้านการใช้ศิลปะแขนงต่าง ๆ เชื่อมโยงกลุ่มผู้คนให้เห็นถึงอารมณ์โกรธ การถูกกดขี่ การคุกคามทางเสรีภาพ ทำให้ต้องสร้างอารมณ์ร่วมของกลุ่มคนที่ถูกลิดรอนในลักษณะเดียวกัน นำความโกรธเกรี้ยวในโลกออนไลน์หันมาลุกขึ้นสู้ (เอกพลณัฐ ธีรวิทย์พันธ์, 2566, หน้า 229-230) ภาพรวมข้อมูลในประเด็นนี้ถือเป็นข้อยืนยันถึงความน่าสนใจของแนวคิด “การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง” (Logic of Connective Action) และที่ชวนให้งานวิชาการด้านขบวนการสังคมพยายามพัฒนารอบการวิเคราะห์ในรูปแบบใหม่ๆ ให้เท่าทันต่อองค์ความรู้ที่เป็นพลวัต

ทว่าในทางที่สองโต้แย้งว่า ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในสื่อสังคมออนไลน์แม้จะเพิ่มศักยภาพในการระดมมวลชนได้ก็จริง แต่ยังคงข้ามไม่พ้นวิธีการจัดตั้งโครงสร้างองค์กรในแบบดั้งเดิม ทั้งการระดมทุน บทบาทของผู้นำ การประเมินศักยภาพของฝ่ายรัฐ ข้อวิจารณ์ในงานศึกษาลักษณะนี้ถูกบัญญัติโดยรวมว่า บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์เป็นเพียงการเสริมศักยภาพในการระดมมวลชนไปสู่การเคลื่อนไหวในโลกเสมือนจริง แต่ในหลายกรณีเป็นรวมตัวออนไลน์แบบหลวม ๆ ขาดผู้นำองค์กรจัดตั้งที่ชัดเจน ทำให้ประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนลดลง ถูกเรียกว่า “Slacktivism” อันมาจากคำที่ผสมระหว่าง “Slacker” (คนที่ไม่กระตือรือร้น) และ “Activism” (การเคลื่อนไหวเพื่อการเปลี่ยนแปลง) ที่หมายถึง การสนับสนุนหรือการแสดงจุดยืนต่อประเด็นสังคมหรือการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในรูปแบบที่ง่ายและไม่ต้องทุ่มเทแรงกายแรงใจมากนัก มักทำผ่านสื่อออนไลน์ เช่น การกดไลก์ การแชร์โพสต์ หรือการลงชื่อในแคมเปญออนไลน์ ตัวอย่างที่พบได้บ่อย คือ การแชร์ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นปัญหาสังคมต่าง ๆ หรือการกดไลค์เพจรณรงค์ โดยที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในเชิงปฏิบัติการที่ลึกซึ้งหรือการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างมากนัก (Morozov, 2009) สัมพันธ์กับข้อวิจารณ์จากข้อเสนอของนักคิดในสายมาร์กซิสต์ (Marxism) ที่เห็นว่า ความเก่งกาจในโลกออนไลน์ที่แม้จะมีผู้เข้าร่วมในระดับสูง แต่เป็นการเข้าร่วมที่กระจัดกระจายในลักษณะปัจเจก หากไม่สามารถนำความเดือดร้อนในโลกออนไลน์เปลี่ยนเป็นแนวร่วมในแบบ “สหาย” (Comrade) ให้เดินหน้าสู่การปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้จริง (Swann, 2020)

ความคลุมเครือจากข้อสรุปทั้งสองกระแส นำมาซึ่งการเพินหากรณีศึกษาเพื่อสร้างข้อเปรียบเทียบ แม้ด้วยอาการการตื่นตัวจากการที่ขบวนการทางสังคมหันมาใช้ยุทธวิธีที่แปลกใหม่จากอดีตจะผลักดันให้เกิด

มโนทัศน์ที่ใส่ใจกับพลังในโลกเสมือนจริง แต่ข้อสรุปที่ผ่านมายังคงชี้ให้เห็นว่า ฐานวิเคราะห์ทฤษฎีแบบดั้งเดิม ซึ่งให้ความสำคัญกับโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure) ยังคงเป็นตัวแปรสำคัญในการวิเคราะห์ เพราะแม้ว่าฝ่ายประท้วงจะนำเสนอวัตรกรรมทางยุทธวิธีแบบใดก็ตาม แต่ยังคงต้องคำนึงถึงโอกาสและข้อจำกัดของผู้ต่อสู้ ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกันทั้งจากประเทศประชาธิปไตยใหม่ (New Democracies) และในประเทศประชาธิปไตยแบบตั้งมั่น (Established Democracies) ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงนำเสนอกรณีศึกษาของขบวนการปลาสาดินในอิตาลี (Sadine Movement)³ ที่เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นในเดือนพฤศจิกายนปี 2019 โดยกลุ่มเยาวชนในเมืองโบโลญญาเพื่อต่อต้านแนวคิดและนโยบายของพรรคการเมืองฝ่ายขวา ซึ่งสัญลักษณ์ของกลุ่มนี้คือ “ปลาสาดิน” (Hamdaoui, 2022) โดยการวิเคราะห์เบื้องต้นพบว่า ในทางโครงสร้างการเคลื่อนไหวของกลุ่มดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับขบวนการแฟลชม็อบในประเทศไทย ทั้งในด้านรูปแบบ ยุทธวิธี รวมไปถึงมีข้อสมมุติฐานที่กลายเป็นกระแสสังคมออนไลน์ (Viral) ที่ยืนยันถึงความคล้ายคลึงในเชิงสังคมวัฒนธรรมระหว่าง “สังคมไทย” กับ “สังคมอิตาลี” จนมีผู้กล่าวในขนาดที่ว่า “ไทยกับอิตาลีเป็นฝาแฝดกันแม้จะอยู่คนละซีกโลกก็ตาม” (วิทย์ สิทธิเวคิน, 2562) โดยในบริบทการศึกษาเกี่ยวกับ “ขบวนการแฟลชม็อบ” ของไทย ส่วนใหญ่มักมุ่งเข้าไปที่กลุ่มพลังที่เรียกว่าตนเองว่า “คณะประชาชนปลดแอก” ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มย่อย ๆ อีกหลายกลุ่ม เช่น ธรรมศาสตร์เพื่อการชุมนุม เฟมินิสต์ปลดแอก กลุ่มสมัชชาแรงงานแห่งชาติ เป็นต้น ทว่าในภาคส่วนของการเคลื่อนไหว “แฟลชม็อบ” ที่แพร่กระจายไปยังมหาวิทยาลัย และพื้นที่อื่น ๆ ในต่างจังหวัดกลับยังคงเป็นส่วนน้อยที่งานวิชาการให้ความสนใจ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นได้ชี้ว่า กลุ่มพลังเหล่านี้เป็นอีกหนึ่งในตัวแปรสำคัญที่ช่วยหนุนให้เกิดกระแสการฟื้นตัวของขบวนการนิสิตนักศึกษา เหตุเพราะพวกเขาเหล่านั้นได้หายไปจากความสำคัญในฐานะตัวแสดงทางการเมืองไทยมากกว่า 1 ทศวรรษ

จากความสำคัญที่กล่าวมา งานศึกษานี้จึงมีความสนใจกับ 2 ขบวนการทางสังคมในช่วงต้นด้วยหวังว่า การศึกษาในเชิงเปรียบเทียบของสองกลุ่มพลังทางการเมืองนี้ จะช่วยชี้ให้เห็นถึงช่องว่างขององค์ความรู้ทั้งในด้านข้อเปรียบเทียบภายใต้การวิเคราะห์ผ่านมโนทัศน์ทางใหม่อย่างทฤษฎี “การกระทำตรรกะเชื่อมโยง” และฐานการวิเคราะห์แบบเก่าอย่าง “ทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง” ที่อาจนำไปสู่การสร้างบททดสอบทางทฤษฎีที่ผนวกรวมเอาการเคลื่อนไหวบนโลกความจริงและโลกเสมือนเข้าไว้ด้วยกันโดยไม่ละทิ้งความแตกต่างของบริบทการเมืองการปกครองในแต่ละประเทศภายใต้สถานการณ์โลกที่โน้มรับความก้าวหน้าของสื่อสังคมออนไลน์

³ ชื่อขบวนการปลาสาดิน “Le Sadine” เป็นการสื่อถึงการรวมตัวของผู้คนที่ยืนหยัดเสียสละกันอย่างสงบ โดยปราศจากความรุนแรงคล้ายปลาสาดินที่เปียดเสียดกันในการปกป้อง การเคลื่อนไหวนี้มุ่งเน้นการแสดงออกเชิงสันติ สร้างความสามัคคีในสังคม และต่อต้านการใช้วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง ซึ่งมีจุดยืนชัดเจนในการต่อต้านนโยบายแบบขวาจัด

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างขบวนการปลາชาตินในประเทศอิตาลี และขบวนการแฟลชม็อบในประเทศไทยด้วยทฤษฎีการกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง (Logic of Connective)

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างขบวนการปลาชาตินในประเทศอิตาลี และขบวนการแฟลชม็อบในประเทศไทยด้วยทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure)

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมในรูปแบบ “แฟลชม็อบ” ในเชิงเปรียบเทียบผ่าน 2 ทฤษฎีสำคัญทั้งการกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง (Logic of Connective Action) และทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure) เพื่ออธิบายถึงความสำคัญของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่และข้อค้นพบทางทฤษฎี ภายใต้กรณีศึกษาที่มีความคล้ายคลึงกันในด้านโครงสร้างขององค์กร แต่มีความแตกต่างในบริบทเชิงพื้นที่ โดยกลุ่มแรก คือ ขบวนการ “แฟลชม็อบ” ของนักศึกษาไทยที่เคลื่อนไหวในช่วงระหว่าง วันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 ซึ่งเป็นกลุ่มทางการเมืองที่มีการเคลื่อนไหวในรูปแบบแฟลชม็อบที่ชัดเจนที่สุด และขบวนการปลาชาติน (Sardine Movement หรือ “Le Sardine”) ที่เริ่มเคลื่อนไหวในเดือนพฤศจิกายนปี 2562 จนถึงเดือนมีนาคมปี 2563 ที่การชุมนุมได้เริ่มลดลงจากการที่รัฐบาลของประเทศอิตาลีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินจากโรคโควิด-19 คำอธิบายที่อยู่นอกเหนือกรอบระยะเวลาดังกล่าวเป็นเพียงการนำเสนอที่มาจากจุดคลี่คลายของปรากฏการณ์เท่านั้น โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทั้งจากงานวิจัย วารสารวิชาการ บทสัมภาษณ์จากสำนักข่าวต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษานี้ใช้ 2 ทฤษฎีในการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ หนึ่ง กรอบการวิเคราะห์ของทฤษฎีการกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง (Logic of Connective Action) ที่เน้นการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมผ่านการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการกระจายข้อมูลและเครือข่ายที่ยืดหยุ่นเชื่อมโยงผู้คนให้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาการจัดองค์กรแบบรวมศูนย์หรือผู้นำที่ชัดเจน โดยมีกรอบในการวิเคราะห์ใน 3 ประเด็น ดังนี้ หนึ่ง กรอบการขับเคลื่อนส่วนบุคคล (Personalized Action Frame) สอง การสร้างเครือข่ายจัดการตนเอง (Self-organizing Networks) และสาม

จตุรงค์ สุทวาทัน

การสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ทางอัตลักษณ์ (Constructing a Collective Identity Action Framework) (Bennett & Segerberg, 2013)

และสอง ทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure Theory) มีกรอบการวิเคราะห์ว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นหรือขยายตัวได้ในบริบทที่โครงสร้างทางการเมืองเอื้อต่อการเคลื่อนไหว และมองว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการเคลื่อนไหวทางสังคมขึ้นอยู่กับโอกาสและข้อจำกัดในบริบททางการเมืองมากกว่าความพยายามในการจัดตั้งองค์กรหรือทรัพยากรของกลุ่มเพียงอย่างเดียว มีประเด็นในการวิเคราะห์ ดังนี้ หนึ่ง การเปิดหรือปิดของระบบการเมือง (Openness/Closure of the Political System) สอง เสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมือง (Stability of Political Alliances) และสาม การสนับสนุนจากชนชั้นนำ (Elite Support) และระดับความกดดันและการปราบปราม (Repression) (McAdam, Tarrow, & Tilly, 2001)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยในทางรัฐศาสตร์เชิงเปรียบเทียบแบบพหุกรณี (Multiple Case Study) ที่เปรียบเทียบข้อมูลตั้งแต่ 2 กรณีขึ้นไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลาย ครอบคลุม โดยข้อมูลที่ได้อาจมาจากการศึกษาเพื่อมุ่งหาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบเพื่อนำไปสู่ข้อสรุป ซึ่งเป็นการอธิบายข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive Research) และใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) หนังสือ บทความวารสาร งานวิจัย และบทสัมภาษณ์ในสำนักข่าวต่าง ๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎี เพื่อให้ได้มาซึ่งการตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย

ผลการวิจัย

การเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยใช้ทฤษฎี “การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง” ของขบวนการปลาสาดินในประเทศอิตาลีและแฟลชม็อบในประเทศไทย

ในประเด็นที่หนึ่ง คือ กรอบการขับเคลื่อนส่วนบุคคล (Personal Action Frame) ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญในการผลักดันการเคลื่อนไหวในรูปแบบแฟลชม็อบ โดยเน้นการเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคลแสดงออกถึงความเชื่อ ความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรีผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยไม่ต้องพึ่งพาโครงสร้างองค์กรหรือผู้นำที่ชัดเจน ช่วยให้การเคลื่อนไหวขยายตัวได้รวดเร็วและสะดวกขึ้น โดยผู้เข้าร่วมสามารถใช้วิธีการสื่อสารที่สะท้อนตัวตนผ่านมุมมองของตนเอง เช่น การใช้แฮชแท็ก (Hashtag) การโพสต์ (Post) และการแชร์ (Share) ข้อมูลที่ตนเองต้องการ ทว่าสามารถเชื่อมโยงกันผ่านข้อเรียกร้อง ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

ในลักษณะที่ยืดหยุ่นและเป็นอิสระ นอกจากนี้ยังช่วยให้การเคลื่อนไหวสามารถปรับตัวตามบริบททาง การเมืองและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างรวดเร็ว สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงและเป็นส่วนหนึ่งของ กลุ่ม แม้ผู้เข้าร่วมจะไม่ได้มีการประสานงานแบบรวมศูนย์ก็ตาม (Bennett & Segerberg, 2012, pp. 739-768)

ในส่วนสำคัญของกรอบการวิเคราะห์การขับเคลื่อนส่วนบุคคล (Personal Action Frame) คือ การชี้ให้เห็นว่า เหตุผลในการเข้าร่วมในเชิงปัจเจกมีความหลากหลาย โดยงานชิ้นนี้นำเสนอว่า “ขบวนการ แพลตฟอร์มของไทย” ในช่วงระหว่างวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 มีจุดเน้นการขับเคลื่อนเชิงปัจเจกโดย การใช้สิ่งที่เรียกว่า “Hashtag” หรือเครื่องหมาย “#” ที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ กล่าวคือ Tag คือ วิธีการจัดระเบียบเนื้อหาจำนวนมากในคลังข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงและค้นหา เนื้อหาที่คล้ายคลึงกัน ต่อมาได้มีการนำสัญลักษณ์ # หรือ Hash มาใช้เป็นตัวบ่งชี้หัวข้อของหมวดหมู่ ต่าง ๆ ทำให้ผู้ใช้สามารถคลิกเพื่อค้นหาและเข้าถึงข้อมูลที่ใช้ Tag เดียวกันได้ จึงเกิดเป็นคำว่า “Hashtag”^{4*} ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงข้อมูลและช่วยให้การเข้าถึงหัวข้อที่เกี่ยวข้องกันเป็นไปอย่างสะดวกและ รวดเร็ว (Zappavigna, 2015)

โดยการนำเสนอ “Hashtag” ของขบวนการแพลตฟอร์มแสดงถึงการจัดหมวดหมู่ชุดคำหรือวลี (Phrase) ในการประท้วง ดังนี้ หนึ่งใน เพื่อปกป้องบอกตัวตนว่า เรามาจากสถาบันอะไร เช่น ใช้ชื่อเต็มและชื่อย่อ ของสถาบัน (ราชมงคล, ราชภัฏ, มอนอ, มอชอ), ใช้สัญลักษณ์ของสถาบัน (ช้างเผือก, ลูกฟอซูน) รวมไปถึง ลักษณะอื่น ๆ เช่น ที่ตั้งและปรัชญามหาวิทยาลัย สอง บอกว่า คู่ต่อสู้ คือ ใคร ซึ่งไม่ได้จำกัดเพียงแค่องค์กร หรือกลุ่มคน แต่สะท้อนไปยังตัวบุคคล วิถีคิด รวมไปถึงการกระทำ เช่น “สลิม ขนมหวาน ขนมหวานราด กะทิ ของหวานหลายสี” (กลุ่มคน), “ท่าน 9 เสียง พี่มหาลัยกู” (องค์กรศาลรัฐธรรมนูญ) สาม ชื่อเรียกร้อง คือ อะไร ซึ่งเป็นการแสดงออกว่า แพลตฟอร์มต่อต้านอะไรอยู่ (ซึ่งคือ คู่ต่อสู้ที่อยู่ในข้อที่สอง) เช่น #ฝุ่น6ล้าน หรือจะสู้ท่าน 9 เสียง (ศาลรัฐธรรมนูญ), #ราชภัฏอยากงดสลิม (กลุ่มคน), #ลูกฟอซูนไม่รับใช้เผด็จการ (ต่อต้านอำนาจนิยม) รวมไปถึงการแสดงออกว่า ต้องการอยากมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น #ศิลปินขอมี ขึ้น, #มศวขอมีจุดยืน เป็นต้น (ชนกพร พัวพัฒนกุล และภัทรพันธุ์ ไชยาคำ, 2563) จากข้อมูลในข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ความแตกต่างจากการนำเสนอแฮชแท็กในมหาวิทยาลัยหลายแห่งแสดงถึงความต้องการ ของปัจเจกบุคคลในการขับเคลื่อนการเมืองบนโลกออนไลน์ เพื่อนำไปสู่การเคลื่อนไหวบนโลกความจริงด้วย วิธีการ “แพลตฟอร์ม”

* ในช่วงแรกการใช้แท็กหรือแฮชแท็กมุ่งเน้นไปที่การจัดหมวดหมู่และการแยกกลุ่มของเนื้อหาในโลกออนไลน์ อย่างไรก็ตาม เมื่อเนื้อหาในแท็กนั้นถูกแชร์และเผยแพร่อย่างกว้างขวางจนมีผู้คนจำนวนมากเข้ามาใช้และมีส่วนร่วมกับแท็กเดียวกัน แท็กจึงกลายเป็นช่องทางสำคัญในการแลกเปลี่ยนและส่งต่อข้อมูล นำไปสู่การต่อยอดและขยายเนื้อหา ใหม่ ๆ กระบวนการนี้ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “Crowdsourcing” ซึ่งเป็นการรวมพลังของผู้ใช้ในการสร้างสรรค์เนื้อหาที่ หลากหลายภายใต้หมวดหมู่เดียวกัน โดยสะท้อนมุมมองที่แตกต่างกันจากผู้ใช้ทั่วโลก

จตุรงค์ สุทวาทัน

ในขณะที่ “ขบวนการปลาซาดีน” ในอิตาลีพบว่า การสร้างแฮชแท็กผ่านกรอบการขับเคลื่อนส่วนบุคคล กลับมีความต่างออกไปจากขบวนการแฟลชม็อบในไทย ซึ่งเผยให้เห็นถึงลักษณะการจัดตั้งขบวนการที่แม้ว่าจะไม่ได้มีลักษณะอย่างเป็นทางการอย่างในแบบผู้นำกรรมากรแรงงาน หรือแม้แต่ขบวนการปฏิวัติในแบบมาร์กซิสต์ ทว่าเกิดการวางแผนจากแกนนำกลุ่มเล็ก ๆ และสามารถทำให้เกิดการแพร่ขยายในวงกว้างได้ เช่น “#6000Sardine” แฮชแท็กนี้ถูกสร้างขึ้นโดย มัตเตโอ ซานตอริ (Mattia Santori) ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำคนสำคัญของขบวนการ เขาและเพื่อนร่วมกลุ่มเปิดตัวแฮชแท็กนี้เพื่อเชิญชวนประชาชนมารวมตัวกันครั้งแรกที่เมืองโบโลญญา โดยหวังให้มีผู้เข้าร่วมราว 6,000 คน (Colombo et al, 2024) เช่นเดียวกับ แฮชแท็ก “#SardineInPiazza” ที่สร้างขึ้นโดยสมาชิกแกนนำกลุ่มแรก ๆ ได้แก่ มัตเตโอ ซานตอริ (Mattia Santori), อันเดรีย การ์เซีย (Andrea Garreffa), โรเบอร์โต มอร์ตาโน (Roberto Moritano) และจูเลีย ตริปโปลินี (Giulia Trappoloni) เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนรวมตัวในพื้นที่สาธารณะ (Piazza แปลว่า จตุรัส) ในเมืองต่าง ๆ ทั่วยุโรป และได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อแสดงจุดยืนร่วมกันในการต่อต้านความเกลียดชังและการแบ่งแยกทางการเมือง (Donatella & Emiliana, 2023, pp. 39-62) โดยข้อมูลดังกล่าวมีการนำเสนอผ่านตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การใช้ “แฮชแท็ก” ของขบวนการปลาซาดีนในบริบทเริ่มต้น

แฮชแท็ก	แปลภาษาไทย	การจัดตั้ง
#6000Sardine	#ปลาซาดีน6000	แกนนำ
#SardineInPiazza	#ปลาซาดีนในจัตุรัส	แกนนำ
#SardineControOdio	#ปลาซาดีนต่อต้านความเกลียดชัง	แกนนำ
#NonSiLegano	#ไม่ยอมถูกมัด	ปัจเจก
#SardineUnite	#ปลาซาดีนรวมกัน	ปัจเจก
#SardinePower	#พลังปลาซาดีน	ปัจเจก
#Sardine against Salvini	#ปลาซาดีนต่อต้านซัลวินี	ปัจเจก
#ItaliaNonSiLega	#อิตาลีไม่ผูกมัด	ปัจเจก

ที่มา: สืบเคราะห์จากงานของ Donatella & Emiliana, 2023, pp. 39-62.

ข้อมูลจากตารางพบว่า การนำเสนอ “แฮชแท็ก” นอกจากจะเด่นชัดในด้านของการจัดตั้งผ่านแกนนำในบริบทเริ่มต้นด้วยแล้ว หากพิจารณาถึงการบัญญัติคำเพื่อสร้างจุดร่วมจะพบว่ามีความคล้ายคลึงกับแฟลชม็อบในประเทศไทยอยู่เช่นกัน ทั้งการบอกว่า ตัวตนว่า “เราเป็นใคร” ทว่าตัวตน

ที่แสดงออกกลับมีการนำเสนอที่ไม่ได้จำกัดในวงแคบอย่าง เช่น สถาบันการศึกษาใด ๆ หรือเมืองใดเมืองหนึ่ง แต่นำเสนอภาพรวมว่าพวกเขา คือ “ปลาซาติน”⁵ ที่พร้อมจะรวมตัวกันอย่างแน่นหนาในที่ต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการใช้คำว่า “อิตาลี” เพื่อแสดงจุดยืนในการต่อต้านพรรคการเมืองฝ่ายขวา และส่วนที่คล้ายกันอีกหนึ่งอย่าง คือ การแสดงออกว่าใครคือศัตรู เช่น #SardineOverSalvini (ปลาซาตินเหนือซัลวินี) คำว่า “ซัลวินี” หมายถึง มัตเตโอ ซัลวินี (Matteo Salvini) เป็นนักการเมืองชาวอิตาลีและผู้นำพรรคการเมืองฝ่ายขวาชื่อ Lega (หรือที่รู้จักกันในชื่อ “Northern League” ก่อนเปลี่ยนชื่อในปี 2018) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเมืองอิตาลี โดยเฉพาะการสร้างกระแสชาตินิยมและการต่อต้านผู้อพยพ โดยเขาเริ่มต้นอาชีพทางการเมืองในช่วงปี 1990 กับการเข้าร่วมกลุ่ม Northern League ที่มุ่งสร้างนโยบายสำคัญให้กับภาคเหนือของอิตาลี จากนั้นเขาได้รับตำแหน่งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติหลายครั้งและมีบทบาทในการขยายฐานเสียงของพรรคจากภาคเหนือไปทั่วประเทศ โดยเน้นประเด็นที่ชาวอิตาลีทั่วไปสนใจ เช่น การต่อต้านสหภาพยุโรป การลดผู้อพยพ ซึ่งเขาคือ ฝ่ายตรงข้ามของขบวนการปลาซาตินในการเคลื่อนไหว (Suarez, 2021)

ในส่วนที่สอง คือ การสร้างเครือข่ายจัดการตนเอง (Self-organizing Networks) มีข้อสรุปว่าเครือข่ายการจัดการตนเองของแพลตฟอร์มนักศึกษาแสดงให้เห็นในช่วงแรกเท่านั้น แต่ไม่สามารถระบุได้เลยว่า “ใครเป็นแกนนำ” และไม่ทราบว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์ริเริ่มโดยใคร แต่ลักษณะผู้นำจะปรากฏอยู่บ้าง แต่จะเป็นไปแบบผู้อำนวยความสะดวกที่พยายามเชื่อมต่อผู้คนผ่านสื่อสังคมที่เรียกว่า “ผู้นำการเชื่อมต่อ” (Connective Leaders) เห็นได้จากตัวแทนในบางกิจกรรม เช่น ไร่ ดาวดิน และเนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 185) ทั้งนี้การด้วยการนำเสนอจุดร่วมที่แสดงออกผ่านสถาบันศึกษา และสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย ทำให้การจัดเครือข่ายกระจุกอยู่เพียงมหาวิทยาลัยของตนเอง เช่น การสอบถามความคิดเห็นในการจัดแพลตฟอร์มของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Boom Som, 2020) และการหารือเกี่ยวกับการใช้แฮชแท็กของมหาวิทยาลัยกลุ่มราชมงคล โดยการจัดการแบบข้ามเครือข่ายจะมีให้เห็นอยู่บ้างในกรณีที่เป็นผู้นำนักศึกษาที่เคลื่อนไหวยึดโยงมาตั้งแต่การต่อต้านการรัฐประหารในปี 2557 เช่น นายจตุภัทร์ บุญภัทรรักษา และนางสาวปณิสา สิทธิจิรวัฒนกุล (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, น. 185)

⁵ ธรรมชาติของปลาซาตินมักอยู่รวมกันเป็นฝูงและเคลื่อนที่พร้อม ๆ กัน ทว่าการใช้สัญลักษณ์ปลาซาตินในการประท้วงนี้สื่อความหมายถึง การเป็นปลาซาตินที่อัดแน่นอยู่ในกระป๋อง (จตุรัส)

จตุรงค์ สุทวาทัน

ในขณะที่ขบวนการปลาสาดินในอิตาลี⁶ กลับแสดงให้เห็นถึง การจัดการเครือข่ายในหลายระนาบ ทั้งในแนวนอน (Horizontal) ที่เป็นการเป็นปฏิบัติการจากภาคประชาชนด้วยกัน ทั้งการจัดระดมทุนออนไลน์ในการจัดกิจกรรมผ่านแพลตฟอร์ม “GoFundMe หรือ Kickstarter” และการสนับสนุนจากองค์กรที่ต่อต้านนโยบายแบบขวาจัดเช่นเดียวกันอย่าง “ARCI (Associazione Ricreativa Culturale Italiana) – ARCI” เป็นองค์กรที่มุ่งเน้นการต่อต้านการเหยียดสีผิว และละเมิดสิทธิมนุษยชน และ (Associazione Per La Cultura) เป็นองค์กรสนับสนุนขบวนการปลาสาดินในด้านการสร้างสื่อและการให้ข้อมูลที่โปร่งใสเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวโดยการสนับสนุนทางการเงินจากการระดมทุนสาธารณะ ตลอดจนเครือข่ายในแนวตั้ง (Vertical) ที่เป็นพรรคการเมือง แม้ว่าพวกเขาจะยืนยันว่า เป็นการเคลื่อนไหวที่อิสระจากพรรคการเมือง แต่ยังมีพรรคการเมือง “Democratic Party” (PD) เคยพยายามเชื่อมโยงตัวเองกับขบวนการนี้ เนื่องจากเห็นว่า แนวคิดของขบวนการสะท้อนถึงค่านิยมประชาธิปไตยและการต่อต้านการเหยียดเชื้อชาติที่มีในพรรค โดยอดีตนายกรัฐมนตรีและผู้ก่อตั้งพรรค PD โรมานो โปรดี (Romano Prodi) กล่าวว่า “ปลาสาดิน” เป็น “สัตว์ที่น่าเกรงขาม” และไม่ควรถูกล่าอาณานิคมหรือถูกแสวงประโยชน์โดยพรรคการเมืองใด (Hamdaoui, 2021) ข้อสรุปจากการเปรียบเทียบการสร้างเครือข่ายจัดการตนเอง (Self-organizing Networks) จากสองกลุ่มพลังจึงเด่นชัดอยู่ที่ขบวนการปลาสาดินที่สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่ายอื่น ๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่า

ประเด็นที่สาม คือ การสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ทางอัตลักษณ์ (Constructing a Collective Identity Action Framework) การวิเคราะห์ผ่านกรอบดังกล่าว คือ วิธีการในการตีความปัญหาและกำหนดแนวทางการแก้ไขที่กลุ่มคนใช้ร่วมกันในการต่อสู้ เพียงแต่ในที่นี้หมายถึง การกระทำผ่านโลกออนไลน์ (Bennett & Segerberg, 2012, pp. 739-768) บทบาทของขบวนการแฟลชม็อบมีความพยายามในการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ทางอัตลักษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ ประกาศแถลงการณ์ของกลุ่มและการใช้ข้อความในการปลุกกระดม^{7**} และปรับกลยุทธ์ให้ผู้เข้าร่วมเห็นด้วยกับข้อเรียกร้อง งานศึกษานี้เห็นด้วยกับการวิเคราะห์ของณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์ (2566) ที่เสนอว่า แม้จะมีการออกแถลงการกว่า 7 มหาวิทยาลัย

⁶ โครงสร้างของขบวนการประกอบด้วย ผู้ก่อตั้ง 4 คน ซึ่งมีบทบาทในการเป็นตัวแทนและให้คำแนะนำแก่จิตอาสาที่มาช่วยในการจัดกิจกรรมและการผลิตเนื้อหาต่าง ๆ ที่มีที่ดูและโซเชียลมีเดีย 2 คนในแพลตฟอร์มทั้ง Instagram และ Facebook กราฟฟิคดีไซน์เนอร์ 2 คน และเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ที่ช่วยดูแลภาพลักษณ์ของขบวนการ ดูเพิ่มใน Santori (2020) The Sardine Movement: A peaceful, anti-populist mobilization in Italy. Retrieved from <https://www.sardinemovement.org>

^{**} การวิเคราะห์แถลงการณ์และการสร้างแฮชแท็กในการปลุกกระดม สามารถดูเพิ่มได้ที่ ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์. (2566). สื่อสังคมออนไลน์กับการประท้วง: กรณีศึกษาแฟลชม็อบนักเรียนนักศึกษาไทย ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2563. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566): 163-197.

แต่ยุทธวิธีในการสร้างจุดร่วมกับเป็นการแสดงออกถึงหลักการทั่วไปในทางประชาธิปไตย โดยมีได้แสดงออกถึงจุดร่วมในเชิงอุดมการณ์ จึงไม่สามารถปลุกฝังทัศนคติ และความเชื่อของผู้คนในโลกออนไลน์ให้เข้าร่วมได้มากพอ (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 187) ทว่างานชิ้นนี้มีข้อเสนอเพิ่มเติมว่า หากพิจารณาไปที่การเคลื่อนไหวในช่วงเดือนกรกฎาคมจนถึงเดือนธันวาคมในปีเดียวกัน คือ ปี 2563 การแถลงการณ์ผ่านเพจสหภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) ที่ปลุกกระดุมว่า “เวลาของการอดทนต่อการจับกุม ความแค้นแค้น และการปลุกฝังค่านิยมผิด ๆ ที่ดำเนินมากกว่า 80 ปีได้จบสิ้นลงแล้ว จะไม่มีการทนของเราอีกต่อไป... อย่าให้เรื่องนี้กลายเป็นเรื่องของคุณหลานที่เราต้องออกมาเรียกร้อง ความยุติธรรมไม่จบสิ้น...ให้มันจบที่รุ่นเรา” (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566) เนื้อหาในแถลงการณ์ข้างต้นได้พยายามย้อนกลับไปถึงช่วงแห่งการปฏิวัติสยามที่เป็นการชี้ว่า ประชาชนเคยลุกขึ้นสู้เพื่อแตกหักกลับชนชั้นปกครองมากกว่า 80 ปี ผ่านการหวนคำนึงถึงอุดมคติการปฏิวัติของ “คณะราษฎร” ที่มีเค้าลางให้เห็นจากแฮชแท็ก “#19กันยาทวงอำนาจคืนราษฎร”^๘ กระแสการหวนคำนึงถึงอุดมคติของคณะราษฎรเริ่มขึ้นในช่วงการต่อต้านรัฐประหารตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา ทั้งจากนักวิชาการและกลุ่มพลังทางการเมืองหลากหลายกลุ่ม^๙ (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2567, หน้า 1-9) จนเริ่มกลับมาจุดติดอีกครั้งในม็อบ “คณะราษฎร 2563”

ทั้งนี้ กลุ่มในข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ทางอัตลักษณ์ได้มากกว่านำไปสู่ข้อเรียกร้องที่สามารถเข้าได้กับประชาชนที่ถูกกดทับจากภาครัฐในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นประเด็นการปฏิรูปการศึกษา ความหลากหลายทางเพศ การต่อต้านปิตาธิปไตย (Patriarchy) รัฐฆราวาส เรียกร้องรัฐสวัสดิการ สิทธิแรงงาน แก้ไขรัฐธรรมนูญ ไปจนถึงการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2564, หน้า 2-3) ด้วยเหตุนี้ บทบาทของขบวนการแฟลชม็อบในเดือนกุมภาพันธ์ที่ไม่อาจประสบความสำเร็จได้นอกจากเหตุผลในเรื่องข้อจำกัดเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของสถานการณ์โควิด-19 ด้วยแล้ว (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2567, หน้า 288-317) อาจเกิดจากการขาดจุดร่วมทางอุดมการณ์ที่ดึงดูดผู้คนได้มากกว่าการเป็นนักศึกษาหรือศิษย์เก่าในมหาวิทยาลัย แม้กระทั่งการระดมผู้คนเพื่อให้ออกมาสู่พื้นที่จริง ส่วนใหญ่ก็เป็นเพียงพื้นที่จริงที่ไร้ความกดดัน ซึ่งฝ่ายตนเองเป็นฝ่ายควบคุมไว้อย่างในมหาวิทยาลัยของตนเอง (Empowered Safe Space) ต่างจากกลุ่มพลังของคณะเยาวชนปลดแอก (Free Youth) ที่นำเสนออุดมการณ์ในเชิงอุดมคติของคณะราษฎร พร้อมทั้งสามารถระดมผู้คนเข้ากดดันในพื้นที่สำคัญ เช่น

^๘ ในวันที่ 19 กันยายน ณ สนามหลวง ภายหลังจากการปลุกกระดุมในสื่อสังคมออนไลน์ เช้าวันรุ่งขึ้นมีผู้ชุมนุมร่วมทำพิธีฝังหมุด “คณะราษฎร 2563” ลงไปใหม่จากที่เคยหายไป ก่อนจะเคลื่อนขบวนไปยังจุดหมายถึงองคมนตรีเพื่อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ได้ถูกตำรวจสกัดไว้จึงยื่นข้อเรียกร้องผ่านผู้บัญชาการตำรวจนครบาลแทน

^๙ ดูเพิ่มในงานของ จาตุรงค์ สุทวาทัน. (2567). ปรากฏการณ์นิติราษฎร: ขบวนการทางอุดมการณ์กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการได้กลับระบอบตุลาการภิวัตน์ หลังปี 2549. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

จตุรงค์ สุทวาทัน

สนามหลวง ลานพระบรมรูปทรงม้า ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นจุดชุมนุมที่สำคัญในอดีต หากแต่หลังการรัฐประหารในปี 2557 ได้เกิด พ.ร.บ. การชุมนุมสาธารณะปี 2558 ทำให้พื้นที่ในลักษณะดังกล่าวกลายเป็นจุดห้ามชุมนุมทางการเมือง

ในส่วนขบวนการปลาสาดิน อัตลักษณ์ร่วมที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน คือ การบอกว่าเป็นกลุ่มตนเองคือ “ปลาสาดิน” ซึ่งมีนัยยะถึงความเป็นปลาพื้นบ้านของอิตาลีที่เกิดขึ้นในเกาะ “ซาดีเนียร์” (Sardinia) โดยหยิบฉวยรูปลักษณะของปลาสาดินจากวลีขอดนิยามในภาษาอังกฤษว่า “Packed Like Sardines” (อัดแน่นเหมือนปลาสาดิน) อันเป็นคำอุปมาหมายถึง สถานการณ์ที่มีคนหรือวัสดุที่แน่นเหมือนอัดปลากระป๋อง ในขณะที่การเคลื่อนไหวผ่านแฮชแท็ก “6,000 Sardines Against Salvini” (ปลาสาดิน 6,000 คนต่อต้านซัลวินี) มีผู้เข้าร่วมถึง 15,000 คน (Hamdaoui, 2022) ทำให้คล้ายกับว่า พวกเขาอัดแน่นอยู่ในกระป๋องที่เปรียบเสมือนจัตุรัส “Piazza Maggiore” ในเมืองโบโลญญา

ทั้งนี้ พวกเขาประกาศตัวอย่างชัดเจนว่า อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Spectrum) อยู่ในฝั่งซ้ายและต่อต้านสิ่งที่เรียกว่า “ประชานิยมฝ่ายขวา”¹⁰ (Right-wing Populism) เราจะเห็นได้ชัดจากคำอธิบายทางทฤษฎีของนักวิชาการอย่าง ชองตาล มูฟ (Chantal Mouffe) และเออร์เนสโต ลาคลาว (Ernesto Laclau) ซึ่งมองว่า ประชานิยมเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ในมุมมองระหว่าง “การสร้างพวกเขา” และผลึกให้พวกเขาสรางค์ขั้วขัดแย้งที่เรียกว่า “พวกเขา” (Antagonistic Groups) ที่ถูกแบ่งแยกออกจากกันในอุดมการณ์ระดับโครงสร้าง กล่าวให้ชัดคือ พวกเขามองว่า ประชานิยมฝ่ายขวาคือเป็นกระบวนการที่สร้างอัตลักษณ์ในเชิงอุดมการณ์ด้วยวิธีชี้ให้เห็นถึง “ศัตรู” หรือ “พวกอื่น” ที่แตกต่าง สามารถเกิดขึ้นได้เมื่อเกิดภาวะที่ “พวกเขา” รู้สึกไม่พอใจต่อการดำเนินนโยบายทางสังคมและเศรษฐกิจอันถูกผูกโยงเข้ากับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น การต่อต้านผู้อพยพหรือนโยบายชาตินิยม (Laclau, 2005) พรรคการเมืองฝ่ายขวาจึงใช้นโยบายปลุกเร้าอารมณ์ในหมู่ประชาชน โดยการชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดจาก “กลุ่มภายนอก” ว่าเป็นภัยคุกคามต่อชาติเพื่อเป็นจุดขายทางนโยบาย (Mouffe, 2018) โดยประชานิยมฝ่ายขวาได้รับความนิยมมากขึ้นในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากความรู้สึกไม่พอใจต่อสถานะทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่รวดเร็ว (Mudde & Kaltwasser, 2017) เห็นได้จากการกวาดคะแนนนิยมในโลกตะวันตกจากชัยชนะของฝ่ายต้านสหภาพยุโรปหรือ Brexit ในสหราชอาณาจักร ตามมาด้วยชัยชนะของประธานาธิบดี โดนัลด์ ทรัมป์ในสหรัฐอเมริกา ด้วยเหตุนี้ ขบวนการต่อต้านนโยบายฝ่ายขวาในอิตาลีจึงเป็นจุดร่วมสำคัญไม่แตกต่างจากขบวนการฝ่ายซ้ายที่เผยแพร่ต่างประเทศต่าง ๆ ทั่วยุโรป

การเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างสองขบวนการด้วยทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure)

¹⁰ ตามแนวคิดของ Laclau และ Mouffe ประชานิยมไม่ใช่อุดมการณ์หนึ่งเดียว แต่เป็นรูปแบบของตรรกะ (Logic of Articulation) ซึ่งสามารถชี้ได้ทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย

ดังมีคำอุปมาในการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ว่า ทฤษฎีต่าง ๆ อาจหมายถึง กล่องเครื่องมือ หากเราคิดว่า เครื่องมือใดเหมาะกับงานชิ้นไหน ก็ควรเลือกเครื่องมือชิ้นนั้น เช่นเดียวกับทฤษฎีโครงสร้าง โอกาสทางการเมืองที่อาจแสดงถึงจุดเด่นบางประการ และยอมเผยให้เห็นถึงข้อจำกัดด้วยเช่นกัน โดยทฤษฎีนี้มักนำเสนอกรอบแบบทวิลักษณ์ (Openness/ Closure) ว่าระบบการเมืองมีทั้งแบบเปิดและปิด หากเมื่อบริบททางการเมืองมีการปรับตัวอย่างรวดเร็ว กรอบวิเคราะห์นี้อาจไม่ได้สะท้อนถึงการอธิบายปรากฏการณ์อันซับซ้อนนี้ได้ (Goodwin & Jasper, 1999, pp. 27-54) มีการตั้งข้อสังเกตว่า ระบบการเมืองแบบเปิด/ปิด อาจมีลักษณะแบบผสมผสาน ซึ่งระบบมีการเปิดและปิดขึ้นในบางมิติของเวลากับพื้นที่ ดังเช่นที่ว่า ระบบการเมืองในรัฐที่เคยเข้มงวดด้านการประท้วง ในบางกรณีอาจมีลักษณะแบบเปิด (Openness) หากผู้ประท้วงมีเรียกร้องซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับการทำลายเสถียรภาพของโครงสร้างฝ่ายรัฐ (ความเท่าเทียมทางเพศ ปัญหาราคาพืชผล) แม้แต่ในระยะเวลาใกล้เคียงกันหากผู้ประท้วงค้นพบด้านข้อเรียกร้องให้สูงขึ้นระบบการเมืองก็จะปิด (Closure) ทั้งนี้ ปัญหาสำคัญของแนวคิดโครงสร้างโอกาสทางการเมืองอาจจะอยู่ที่การมุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกจนละเลยในแง่มุมมองที่ว่า ขบวนการทางสังคมอาจมีการสร้างยุทธวิธีใหม่ ๆ ที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างโอกาสทางการเมืองได้เอง ด้วยเขตขอบระยะเวลาของงานศึกษานี้ระบุไว้ว่าการเคลื่อนไหวในวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 แต่คล้ายหลังจากไม่นานกลับเกิดกลุ่มประท้วงในจำนวนที่มากขึ้น เป็นที่น่าสนใจว่าเกิดจากสภาวะทางการเมืองที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหว เช่น การหมดอำนาจของมาตรา 44 หรือแม้แต่ผลพวงของปฏิกิริยาของฝ่ายรัฐจากการที่ต้องเริ่มตระหนักถึงมาตรการควบคุมโรคระบาดโควิด-19 ซึ่งปัจจัยดังกล่าวล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่ซ้อนทับกันอยู่ กลุ่มแฟลชม็อบจึงอาจจะดมพลได้มากขึ้นหรืออาจถดถอยลงไปด้วยผลจากการปรับตัวต่อปฏิกิริยาของฝ่ายรัฐในแต่ละช่วงเวลา ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวจึงมีปรับเปลี่ยน ทั้งการปักหลักบนท้องถนน แฟลชม็อบ คาร์ม็อบ ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์จึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่การมองโครงสร้างทางการเมืองแบบคงที่ (Structuralist) แต่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างโอกาสในเชิงพลวัต (Dynamic Political Opportunities) ที่อาจชี้ให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ อยู่เสมอ ซึ่งในประเด็นแรก คือการวิเคราะห์การเปิดหรือปิดของระบบการเมือง (Openness/Closure of the Political System)

งานของอนุสรณ์ อุณโณ และคณะ นำเสนอภาพรวมของการเคลื่อนไหวในปี 2563 ได้ครอบคลุมที่สุดงานหนึ่งว่า “รัฐบาลที่ยึดโยงมาจากการรัฐประหาร 2557 มีการกระทำหลายส่วนที่ถือเป็นการรุกล้ำรสนิยมและการใช้ชีวิตส่วนตัวของกลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว โดยเฉพาะพวกเขา มองว่า การใช้สิทธิในการเลือกตั้งครั้งแรกของพวกเขาถูกด้อยค่าลงไปจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในการยุบพรรคอนาคตใหม่ เมื่อต้นปี 2563” (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566, หน้า 95-96) ด้วยการทำมาตรา 44 ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2562 จากการที่รัฐบาลชุดใหม่ในปี 2562 ได้ถวายสัตย์ปฏิญาณและเข้ารับหน้าที่อย่างเป็นทางการ งานวิเคราะห์ส่วนใหญ่จึงมักมุ่งเป้าไปที่การอธิบายโดยเน้นเพียงว่า เหตุปัจจัยของการประท้วงมาจากการยุบพรรคอนาคตใหม่ ดังนั้นแฟลชม็อบที่

จตุรงค์ สุทวาทัน

เกิดขึ้นในระยะแรกหลังการยุบพรรคในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 จึงอยู่ในโครงสร้างระบบการเมืองแบบเปิด (Openness) แต่หลังจากนั้นหนึ่งสัปดาห์ การประท้วงได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างและข้ามประเด็นการยุบพรรคคนาคติใหม่ โดยข้อมูลของบุญเลิศ วิเศษปรีชา นำเสนอว่า

“ใช่!!! มันก้าวข้ามเรื่องพรรคคนาคติใหม่ เพราะสิ่งที่พวกเขา นักศึกษากำลังต้องคิดกัน... แต่ผมวิเคราะห์ว่า พวกเขา กำลังคิดเรื่องระยะยาวว่าจะทำอย่างไร โดยเฉพาะหากเราไปคิดว่าพวกเขา คิดกันง่าย ๆ ว่าให้นายกฯ ลาออกหรือยุบสภา เลือกตั้งใหม่ แต่ผมคิดว่าพวกเขา คิดไปไกลกว่านั้น คือ ถอนรากะระบอบ คสช. เพราะพวกเขาก็รู้ว่าการเลือกตั้งใหม่ภายใต้กติกาของ รธน. ฉบับนี้ ก็ยังมีเครื่องมือที่ทำให้ฝ่าย คสช. สืบทอดอำนาจกันได้อยู่...” (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2563)

ในระยะต่อมาการเคลื่อนไหวของพลซม็อบจึงอยู่ในสถานะความคลุมเครือจากการเปิดหรือปิดของระบบการเมือง เมื่อการ “ตอบโต้” (Reaction) ต่อการยุบพรรคคนาคติใหม่ที่แม้จะสามารถเชื่อมโยงผู้คนระหว่างโลกออนไลน์ลงสู่พื้นที่จริงได้ หากแต่เป็นเพียงการแสดงออกในมหาวิทยาลัยของนักกิจกรรมทางการเมือง รวมถึงประชาชนในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่พลซม็อบในต่างจังหวัดก็จำกัดอยู่ในพื้นที่ของตนเอง การเปิดหรือปิดของระบบการเมืองจึงเป็นปรากฏการณ์ที่คลุมเครือกันอยู่ระหว่าง ระบบการเมืองที่เปิดจากการสิ้นสุดของกฎหมายมาตรา 44 แต่ก็แฝงไปด้วยกฎหมายจากสภาวะยกเว้นในสถานการณ์โควิด-19^{11*} ซึ่งรัฐไม่จำเป็นต้องเสียแรงทำการปราบปรามผู้ประท้วง

ในด้านของขบวนการปลาทูติน ถือได้ว่า ระบบการเมืองอิตาลีเปิดกว้างในระดับหนึ่ง^{12**} กล่าวคือ มีกฎหมายและโครงสร้างที่อนุญาตให้ประชาชนสามารถรวมตัวกันอย่างเสรีและแสดงความ

* สภาวะยกเว้นในที่นี้หมายถึง การใช้มาตรการพิเศษเพื่อควบคุมการระบาดของโรค รวมถึงการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินภายใต้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ซึ่งให้อำนาจนายกรัฐมนตรีและศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (ศบค.) ออกข้อกำหนดและมาตรการต่าง ๆ เช่น การปิดสถานที่ การจำกัดการเดินทาง และการควบคุมข้อมูลข่าวสาร การบังคับใช้กฎหมายพิเศษอย่างพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 และการจำกัดสิทธิเสรีภาพในบางกรณี เช่น การปิดเมืองและการห้ามชุมนุม ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงมีมาตรการเยียวยาต่าง ๆ

** ในอิตาลีมีการคุ้มครองสิทธิในการประท้วงและการแสดงออกทางการเมืองอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญอิตาลี โดยเฉพาะในมาตรา 17 นอกจากนี้ มาตรา 21 ของรัฐธรรมนูญอิตาลียังรับรองเสรีภาพในการแสดงออกและการแสดงความคิดเห็น ซึ่งรวมถึงการใช้สื่อสาธารณะในการเผยแพร่ข้อมูลและความเห็นโดยปราศจากการควบคุมจากรัฐ

คิดเห็นทางการเมืองได้ กลุ่มแฟลชม็อบจึงสามารถจัดชุมนุมในที่สาธารณะได้อย่างอิสระ ทำให้เกิดการรวมตัวแบบแฟลชม็อบในหลายเมือง เช่น โบโลญญา (Bologna) และโรม (Roma) โดยไม่มีการเผชิญหน้ากับการขัดขวางหรือการปราบปรามจากรัฐบาล โดยข้อแตกต่างระหว่างระบบการเมืองของไทยและอิตาลี อาจแสดงให้เห็นในเชิงโครงสร้าง โดยการเมืองอิตาลีไม่มีการรัฐประหาร (Coup D'état) ตั้งแต่ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี 1948 สืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าการเมืองในระยะปัจจุบันจะแสดงถึงการมีรัฐบาลที่ขาดเสถียรภาพเนื่องจากเป็นระบบรัฐบาลที่มาจากรหลายพรรค ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบ่อยครั้ง (Donatella & Emiliana, 2023, pp. 39-62) การเปิดกว้างทางการเมือง จึงหมายถึง การที่ฝ่ายรัฐเปิดโอกาสให้มีการประท้วง ด้วยเหตุว่า ข้อเรียกร้องของขบวนการปลานาตินมีความชัดเจนว่า คู่ต่อกร คือ ใคร ซึ่งจะแตกต่างจากแฟลชม็อบในประเทศไทยที่ข้อเรียกร้องมีความหลากหลายทั้งต้องการเปลี่ยนแปลงผู้นำ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ หรือแม้แต่ความพยายามรื้อถอนโครงสร้างของสถาบันทางการเมือง ฝ่ายรัฐจึงมีความไม่แน่นอนว่าจำเป็นต้องรักษาสมดุลระหว่างการรักษาสถานะเดิมของตนเองหรือต้องการเสถียรภาพด้านความมั่นคงของรัฐ

ประเด็นที่สอง เสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมือง (Stability of Political Alliances) โดยการเคลื่อนไหวของแฟลชม็อบในระหว่าง 22-27 กุมภาพันธ์ 2563 ถูกสรุปว่า เป็นเพียงปฏิบัติการตอบโต้รัฐบาลจากการยุบพรรคอนาคตใหม่ โดยพวกเขาไม่สามารถหาจุดร่วมทางอัตลักษณ์และข้อเรียกร้องได้ ซึ่งเป็นจุดที่มีความคาบเกี่ยวในทางทฤษฎีกับแนวคิด “การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง” ทั้งในประเด็นการสร้างเครือข่ายในการจัดการตนเองและการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ เรายังสรุปได้ชัดเจนว่า “การเคลื่อนไหวในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์เป็นการจุดประกายให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะราษฎร 2563 ในช่วงปลายปีหรือไม่” แม้ว่าพวกเขาจะมีชุดข้อเรียกร้อง สมาชิกเครือข่าย ยุทธวิธีที่สัมพันธ์กันอยู่บ้างก็ตาม ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ในลักษณะทางสองแพร่ง (Dilemma) คือ หนึ่งการเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะราษฎร 2563 เป็นผลสะท้อนจากการปรับตัวจากการเคลื่อนไหวช่วงที่หนึ่ง หรือสอง ขบวนการในฝ่ายหลังได้จัดตั้งขึ้นมาใหม่ โดยมีกลุ่มแรกเข้าร่วมในบางเงื่อนไข ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์เสถียรภาพของพันธมิตรขบวนการจึงมีข้อจำกัดด้านการนิยามขอบเขต ซึ่งอาจต้องใช้แนวคิด “ผลกระทบ” (Impact) ทางการเมืองในการวิเคราะห์เพิ่มเติม

ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว เสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมือง (Stability of Political Alliances) จากการเคลื่อนไหวของขบวนการแฟลชม็อบจะเกิดขึ้นได้ในเงื่อนไขแรกเท่านั้น แต่จากข้อมูลพบว่าการประท้วงได้อ่อนกำลังลงภายหลังจากเดือนกุมภาพันธ์ด้วยปัจจัยแทรกซ้อนภายนอก ทว่าได้รับการจุดติดอีกครั้งในช่วง 26 กรกฎาคม 2563 จากการรวมตัวผ่านแฮชแท็ก #วิ่งกันนะแสมทาโร่ ตามด้วยวันที่ 3 สิงหาคม 2563 #เสกคาถาผู้พิทักษ์ปกป้องประชาธิปไตย รวมถึง 10 สิงหาคม 2563 #ธรรมศาสตร์จะไม่ทน ซึ่งหากผูกโยงกับแฮชแท็กที่เกิดขึ้นในช่วงวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 เราจะพบจุดร่วมเพียงแค่การเคลื่อนไหวในครั้งที่ 3 ด้วยแฮชแท็กที่นำเสนอว่า “ตนเองคือใคร” และแสดงออกผ่านชื่อ

จตุรงค์ สุทวาทัน

สถาบันการศึกษาว่า “#ธรรมศาสตร์จะไม่ทน” จากที่กล่าวมาข้อมูลจึงสอดคล้องในลักษณะที่สองมากกว่า นั่นคือ “ขบวนการในฝ่ายหลังได้จัดตั้งขึ้นมาใหม่ โดยมีกลุ่มแรกเข้าร่วมในบางเงื่อนไข” ซึ่งความชัดเจนในการสร้างอัตลักษณ์ของขบวนการว่าจะปรากฏก็ต้องรอไปจนถึงการเคลื่อนไหวในวันที่ 16 สิงหาคม 2563 โดยกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “คณะประชาชนปลดแอก” ที่จัดการชุมนุมครั้งใหญ่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยมีผู้ร่วมชุมนุมหลายหมื่นคน ซึ่งถือว่ามากที่สุดในรอบ 6 ปี นับตั้งแต่การรัฐประหารในปี 2557 (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2564) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การสร้างเสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมืองของขบวนการจึงแสดงให้เห็นน้อยมาก และขาดความเชื่อมโยงทางอัตลักษณ์ โดยพันธมิตรทางการเมืองจะเริ่มเห็นได้ชัดเจนในช่วงกลางเดือนสิงหาคมเป็นต้นมาในภาพรวมเชิงอุดมการณ์ของ “คณะราษฎร 2563”^{13*}

หากพิจารณาขบวนการปลาทูในในด้านเสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมือง กลับพบความยืดหยุ่นใน 2 ลักษณะทั้งในการสร้างเครือข่ายการเมืองภายในประเทศที่สามารถระดมการเคลื่อนไหวผู้คนกว่า 150 กลุ่มผ่านแฮชแท็กกว่า 750 ทวิต กลุ่มเหล่านี้มีลักษณะเป็นเครือข่ายหลวม ๆ (Loosely Organized Networks) ซึ่งมักจะดำเนินกิจกรรมในระดับท้องถิ่นเชื่อมโยงกันผ่านการใช้โซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะการใช้แฮชแท็กอย่าง เช่น #6000sardine ที่เริ่มต้นจากการประท้วงใน Bologna และลุกลามไปยังเมืองสำคัญต่าง ๆ เช่น Rome, Milan, Naples, และ Palermo (Selva & De Blasio, 2023, pp. 39-62) การเคลื่อนไหวจะยังคงเช่นกันจากสถานการณ์โรคโควิด-19 แต่กลุ่มประท้วงสามารถสร้างเครือข่ายไปยังเมืองต่าง ๆ ยุโรปผ่านอัตลักษณ์ร่วมในการต่อต้านแนวคิดประชานิยมแบบขวา (Anti Right-populism) เห็นได้ชัดจาก “ขบวนการปลาแฮร์ริง” (Herring Movement) ในฟินแลนด์ โดยขบวนการ “ปลาแฮร์ริง” (Herring Movement) หรือ “Silakkaliike” มีจุดเริ่มต้นจากแรงบันดาลใจของขบวนการปลาทู^{14**} และเกิดขึ้นตามมาในปี 2019 และใช้กลยุทธ์คล้ายกับปลาทู เช่น การจัดการชุมนุมเชิงสัญลักษณ์และการเผยแพร่แนวคิดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การเคลื่อนไหวของกลุ่มมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านนโยบายสร้างความเกลียดชังและการเหยียดเชื้อชาติ รวมถึงสนับสนุนสิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรม และการต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

จุดเริ่มต้นของขบวนการนี้มาจากการเคลื่อนไหวบนแพลตฟอร์มออนไลน์ของ “โจฮันเนส โคสกี” (Johannes Koski) หลังพบกระแสการสร้างความเกลียดชังที่มุ่งโจมตีไปยังค่ายผู้ลี้ภัย “AI-Hoi” ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ คือ เด็กกำพร้าและอยู่ในสถานะผู้อพยพ กระแสดังกล่าวเกิดการระดมผู้คนผ่านสื่อสังคมออนไลน์

* การเคลื่อนไหวในระยะนี้สร้างเสถียรภาพของพันธมิตรได้ในระดับสูงกว่าผ่านการใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะเครือข่ายทางสังคมการเมืองข้ามชาติอย่างเช่น ไทย พม่า อินเดีย ยูเครน ฮองกง ที่เรียกว่า “พันธมิตรชาวม” (Milk Tea Alliance)

** ปลาแฮร์ริงเป็นปลาจำพวกเดียวกับปลาทู อันเป็นการสื่อว่า พวกเขาได้รับแรงบันดาลใจจากขบวนการปลาทูในอิตาลี

และนำไปสู่การประชุมครั้งแรกจัดขึ้นในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2020 ในเมืองเฮลซิงกิ มีผู้เข้าร่วมเกือบ 1,000 คน (Civicus Monitor, 2020) นอกจากนี้การเชื่อมโยงผู้คนของขบวนการปลาทูน่า ยังมีการจัดกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันในประเทศอื่น ๆ เช่น บรัสเซลส์ ปารีส และลอนดอน โดยกลุ่มผู้เคลื่อนไหวได้รับการสนับสนุนในฐานะเครือข่ายพันธมิตรของยุโรปที่เชื่อมโยงกันผ่านแนวคิดการต่อต้านประชานิยมข้ามชาติ (Seikkula, 2022) หากแต่ความเชื่อมโยงนี้จะแสดงถึงศักยภาพของขบวนการต่อต้านประชานิยมในยุโรป อันมาจากการขยายผลทางเครือข่ายในบริบทระดับประเทศไปสู่ระดับภูมิภาคได้ชัดเจนกว่า ด้วยจุดร่วมสำคัญ คือ การต่อต้าน “อุดมการณ์ฝ่ายขวา” ทว่าอิทธิพลในอีกแง่หนึ่งก็ต่างถูกขับเคลื่อนมาจากกลุ่มการเมืองในระดับย่อยหรือในท้องถิ่นที่มุ่งหวังสร้างแรงกดดันต่อกลไกรัฐที่สนับสนุนประชานิยมฝ่ายขวาในหลายพื้นที่ของยุโรป ซึ่งได้กลายเป็นกระแสหนุนเสริมการเคลื่อนไหวของกันและกัน (Hamdaoui, 2022)

ประเด็นที่สามการสนับสนุนจากชนชั้นนำ (Elite Support) ระดับความกดดันและการปราบปราม (Repression) ข้อเสนอในงานสำคัญของอนุสรณ์ อุณโณ และคณะได้ชี้ว่า การเคลื่อนไหวแบบแฟลชม็อบของไทยระหว่างปี 2562 - 2565 มีข้อเรียกร้องที่กระจัดกระจาย แต่สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มหลักที่มีข้อเรียกร้องสำคัญ เช่น ให้นายกรัฐมนตรีลาออก ให้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ และต้องการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ กลุ่มที่สอง คือ การเคลื่อนไหวเฉพาะประเด็น เช่น กลุ่มนักเรียนแล้ว (ซึ่งเน้นในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา) กลุ่ม P-move (เรียกร้องให้รัฐบาลหยุดคุกคามประชาชนและให้นายกรัฐมนตรีลาออก) หรือแม้แต่กลุ่มคณะรณรงค์เพื่อรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (ต้องการเพียงรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เท่านั้น) ตลอดจนกลุ่มที่สาม คือ ผู้สนับสนุนในฐานะการกระทำคู่ขนานไปกับการเคลื่อนไหว ทั้งสนับสนุนด้านความปลอดภัย การช่วยเหลือทางกฎหมาย รวมถึงการระดมเงินเพื่อประกันตัวของผู้ชุมนุม (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566, หน้า 241-242) เมื่อพิจารณาไปที่บทบาทของการเคลื่อนไหวระหว่างวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 ข้อเรียกร้องจึงชัดเจนเพียงการเป็นปฏิริยาตอบโต้จากการยุบพรรคอนาคตใหม่ หรือหากมองว่า กลุ่มพลังเหล่านี้เป็นเชื้อไฟที่ทำให้ขบวนการอื่น ๆ ถูกจุดติดในภายหลัง งานศึกษานี้จึงจัดแบ่งให้พวกเขาอยู่ในกลุ่มแรกที่เป็นภาพรวมของชุดข้อเรียกร้องที่กระจัดกระจาย แต่เป็นความพยายามในการรื้อถอนอำนาจในเชิงโครงสร้างทั้งสิ้น ทั้งตัวรัฐบาล รัฐธรรมนูญ และสถาบันของชนชั้นนำ

การตอบสนองของฝ่ายรัฐจึงมีความพยายามในการขัดขวางการเคลื่อนไหวตั้งแต่ต้น หากแต่ปฏิริยาในช่วงแรกยังมิได้ปรากฏความรุนแรงอย่างชัดเจน เนื่องด้วยการเคลื่อนไหวขยายพรมแดนอยู่ในโลกออนไลน์เป็นส่วนใหญ่ การกดปราบด้วยความรุนแรงจะเริ่มเห็นได้ชัดเจนจากการเชื่อมโยงพลังในข้างต้นลงสู่พื้นที่จริงในวันที่ 18 กรกฎาคม 2563 ที่นำโดยกลุ่มเยาวชนปลดแอก โดยมีรายงานจากศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจพยายามควบคุมแกนนำขึ้นรถตู้ กีดกันผู้มาชุมนุม คุกคามนักกิจกรรมถึงที่พักอาศัย และตามด้วยการสลายการชุมนุมในระยะต่อมา (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2565) ดังจะสังเกตได้ว่า เมื่อการประท้วงสามารถเชื่อมโยงผู้คนลงสู่ถนนได้จริง และ

จตุรงค์ สุทวาทัน

ข้อเรียกร้องเริ่มกระทบต่อสถานะของชนชั้นนำและกลไกรัฐ การกดปราบจะค่อย ๆ ทวีความเข้มข้นขึ้น สอดคล้องกับข้อเสนอที่ว่า

“เมื่อมีข้อเรียกร้องที่ผลักดันให้สูงขึ้นจากการเสนอนโยบายไปในสภาด้วยการรวบรวมรายชื่อประชาชนเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญ 2560 และร่างแก้ไขดังกล่าวที่ไม่ได้จำกัดว่า “ห้าม แก้มวดหรือมาตราใด” แม้จะถูกสภาปิดตงเกี่ยวกับข้อเรียกร้องดังกล่าว แต่มีการวิเคราะห์ว่า การขับเคลื่อนประเด็นเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่แหลมคมขึ้นเรื่อย ๆ และสามารถเข้าสู่พื้นที่สาธารณะได้ (เข้าสภา) ข้อเรียกร้องดังกล่าวแม้จะอยู่ในช่วงกระแสของการชุมนุมประท้วงอยู่ก็ตาม แต่หลังจากข้อเสนอเข้าสภาเพียง 1 วัน รัฐบาลจึงประกาศใช้ข้อกำหนดในกฎหมายมาตรา โดยมีรายงานว่าตั้งแต่วันที่ 24 พฤศจิกายน 2563 - 28 ธันวาคม 2565 มีผู้ถูกดำเนินคดีมาตรา 112 แล้วอย่างน้อย 225 คน ใน 243 คดี” (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2565)

อนึ่ง มีการตั้งข้อสังเกตว่า นอกจากเหตุการณ์ลงถนนของผู้ชุมนุมในช่วงต้นแล้ว การใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อกดปราบผู้ชุมนุมเกิดจากแถลงการณ์ของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2563 ซึ่งมีนัยถึงการให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้มงวดกับการบังคับใช้กฎหมายทุกมาตราที่มีอยู่ โดยเฉพาะมาตรา 112 แม้ว่าในระยะเริ่มต้นจะมีการนำเสนอว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงมีเมตตาและทรงไม่ต้องการให้ฝ่ายรัฐใช้อำนาจในข้อกำหนดดังกล่าวกับผู้เห็นต่างทางการเมือง (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566, หน้า 343) ยืนยันจากข้อมูลตั้งแต่การลงถนนครั้งแรกในเดือนกรกฎาคม 2563 ถึงเดือนมกราคม 2565 ที่ไม่ว่าจะเคลื่อนไหวบนโลกออนไลน์หรือแพลตฟอร์มใด ๆ ผู้ชุมนุมอย่างน้อย 1,767 คนถูกตั้งข้อหาคดีต่าง ๆ เช่น คดีละเมิดพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน 1,428 คน ละเมิดพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ 117 คน พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ 107 คน กฎหมายอาญามาตรา 116 จำนวน 116 คน รวมถึงกฎหมายอาญามาตรา 112 จำนวน 169 คน โดยมีจำนวนเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีถึง 273 คน (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2565) จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า ข้อเรียกร้องโดยภาพรวมไม่ได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำ และถูกกดปราบอย่างหนัก เมื่อการเคลื่อนไหวเข้มข้น ระดับการตอบสนองก็จะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นด้วยเช่นกัน

ในส่วนของขบวนการปลาสาดินสามารถสรุปข้อเรียกร้องภายใต้การเชื่อมโยงความหลากหลายได้ทั้งหมด 6 ข้อดังนี้ หนึ่ง การปฏิเสธการสร้างถ้อยคำที่ส่งผลให้เกิดความเกลียดชัง (No to Hate Speech) และอาจนำไปสู่การแบ่งแยกในทางการเมือง สอง การสร้างการเมืองที่โปร่งใสและมีจริยธรรม (Yes to

Transparent and Ethical Politics) เรียกร้องให้แคว้นการเมืองยึดถือความซื่อสัตย์ สาม ปกป้อง สิทธิมนุษยชนและค่านิยมประชาธิปไตย (Defending Human Rights and Democratic Values) สืบ อดความเกลียดชังต่อกลุ่มผู้อพยพ (Fostering Inclusion and Solidarity with Migrants) ส่งเสริมความเห็น ออกเห็นใจและการยอมรับความหลากหลายในสังคม ห้า การสนับสนุนระบบการเมืองที่มีคุณธรรมและ ต่อต้านการทุจริต (Promoting Moral and Non-corrupt Politics) ท้ายสุดคือ การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ เปิดกว้างและสร้างความร่วมมือในสังคม (Encouraging Social Openness and Cooperation) (Hamdaoui, 2021)

ข้อแตกต่างอย่างสำคัญของการเคลื่อนไหวในอิตาลี คือ ขบวนการปลาทูน่าดิโนมุงเป้าโจมตีไปที่ พรรคการเมืองที่มีนโยบายประชานิยมฝ่ายขวาและผู้นำในด้านตัวบุคคลอย่าง “มัตเตโอ ซัลวินี” เท่านั้น ขณะที่กลุ่มพลังในบริบทสังคมไทยไทยกลับต้องเผชิญกับฝ่ายรัฐที่เข้าสู่อำนาจด้วยวิธีการรัฐประหารและ ใช้อำนาจเหล่านั้นรักษาสถานภาพสืบเนื่องมาเกือบ 1 ทศวรรษ จึงมิใช่ความผิดแปลกหากโครงข่ายของ พวกเขาจะถูกจัดวางไว้ในตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ และคงจะเป็นเรื่องยากที่กลุ่มผู้ประท้วงจะสามารถต่อกร กับพวกเขาได้ด้วยระยะเวลาอันสั้น ทว่าขบวนการปลาทูน่ากลับได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มพันธมิตร เครือข่ายในระดับสูง รูปแบบทางยุทธวิธีมีจุดเน้นด้านการแสดงออกถึง “ความสุภาพและความสง่างาม” (Kindness and Elegance) การนำเสนอเช่นนี้ผู้เขียนมิได้ดูแคลนการเคลื่อนไหวในแบบอื่น ๆ ว่าไม่สง่า งาม เพียงแต่พยายามชี้ให้เห็นว่า บริบทของการปกครองหรือแม้แต่ความแข็งแกร่งของชนชั้นนำในแต่ละรัฐ มีความต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ การที่กลุ่มประท้วงในอิตาลีนำเสนอการเมืองนอกระบบด้วยวิธีการที่ ปราศจากความรุนแรง จึงเป็นนัยในการบอกว่า การวิเคราะห์ปัจเจกภายนอกยังคงมีความสำคัญ เพราะ ระดับความรุนแรงจากทั้งสองฝ่ายต่างเกิดขึ้นจากผลการตอบโต้ทางยุทธวิธีในทำนองที่ว่า “แรงมากก็แรงไป” ในอิตาลีจึงมีการแสดงออกในระดับที่ใกล้เคียงกัน เช่น การเยาะเย้ยและล้อเลียน (Mockery and Satire) โดยใช้แพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น การเรียกแกนนำของขบวนการว่า “Capopesce” (หัวน้ำปลา) และเผยแพร่ ภาพล้อเลียน เช่น ภาพแมวกินปลาทูน่า พร้อมแฮชแท็ก #gattiniconsalvini “ลูกแมวกับซัลวินี” เพื่อเป็น การบอกว่า เรามีแมวที่พร้อมจะกินปลาได้ทุกเมื่อ รวมไปถึงการสร้างภาพลักษณ์ว่า นโยบายของพวกเขา มีความจริงจังและจับต้องได้มากกว่ากลุ่มผู้เคลื่อนไหวที่ไร้เดียงสาทางการเมือง ดังเช่นการตอบโต้ที่ว่า

“สิ่งสำคัญ คือ การเห็นผู้คนมาเข้าร่วมบนท้องถนนเพื่อบอกว่า เราเฝ้าดู วัฒนธรรมแห่งความเกลียดชังอย่างระมัดระวัง เราจะไม่ทนต่อภาษาที่เหยียดเชื้อ ชาติ ฟาสซิสต์ เลือกปฏิบัติหรือเหยียดเพศ” (Al Jazeera, 2019)

* ดูเพิ่มใน <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/italy-sardines-pack-rome-anti-rally-191214182952698.html>

ทั้งนี้ มัตเตโอ ซัลวินี (Matteo Salvini) ได้มีการตอบโต้ผ่านสื่อทวิตเตอร์ว่า

“เขาชอบแมวเพราะว่าพวกมันกินปลาซาร์ดีนเวลาหิว” (Hamdaoui, 2021)

ด้วยบริบทความแตกต่างของระบอบการปกครองในอิตาลีที่มีเสถียรภาพมากกว่าไทย ขบวนการปลาซาร์ดีนจึงไม่ได้เผชิญกับการปราบปรามจากฝ่ายรัฐในลักษณะที่รุนแรง แต่เป็นการตอบโต้จากคู่ตรงข้ามจากฝ่ายประชานิยมในลักษณะของการลดทอนความน่าเชื่อถือ กลุ่มปลาซาร์ดีนสามารถจัดกิจกรรมสาธารณะได้ โดยไม่ถูกปราบปรามจากเจ้าหน้าที่รัฐ การชุมนุมในจัตุรัสต่าง ๆ เป็นการแสดงพลังทางการเมืองที่ไม่ใช้ความรุนแรง แม้ว่าบางครั้งจะมีการกล่าวหาว่า ขบวนการนี้สร้างความขัดแย้งในบางพื้นที่ก็ตาม จากที่กล่าวมาผู้เขียนได้ทำการสรุปในรูปแบบของตารางเปรียบเทียบดังนี้

ตารางที่ 2 การสรุปผ่านกรอบการกระทำแบบตระกะเชื่อมโยงและทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง

ประเด็นเปรียบเทียบ	ขบวนการปลาซาร์ดีนในอิตาลี (Sardine Movement)	ขบวนการแฟลชม็อบในไทย (Flash Mobs Movements in Thailand)
กรอบการวิเคราะห์ Logic of Connective Action	การเคลื่อนไหวเน้นการเชื่อมโยงผ่านโซเชียลมีเดีย เช่น การใช้แฮชแท็ก #6000Sardine และ #SardineInPiazza เพื่อระดมพล และแสดงจุดยืนต่อต้านพรรคการเมืองฝ่ายขวาในอิตาลี โดยไม่มีโครงสร้างองค์กรหรือผู้นำที่ชัดเจน	การเคลื่อนไหวในช่วงวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 ใช้โซเชียลมีเดีย เช่น การใช้แฮชแท็ก เช่น #ธรรมศาสตร์จะไม่ทน เพื่อสร้างกรอบการขับเคลื่อนเชิงปัจเจก แต่ขาดการประสานงานที่ต่อเนื่องและเป็นระบบ
Personalized Action Frame	ผู้เข้าร่วมสามารถแสดงออกในลักษณะปัจเจก เช่น การสร้างแฮชแท็กที่สะท้อนตัวตน เช่น #NonSiLegano (ไม่ยอมถูกมัด) และ #ItaliaNonSiLega (อิตาลีไม่ผูกมัด) เพื่อแสดงจุดยืนต่อต้านประชานิยมฝ่ายขวา	การใช้แฮชแท็ก เช่น #ราชภัฏอยากจัดสลิม หรือ #ลูกพ่อขุนไม่รับใช้เผด็จการ เพื่อแสดงจุดยืนทางการเมือง แต่ส่วนใหญ่เป็นการแสดงออกแบบกระจัดกระจายและไม่สามารถสร้างจุดร่วมเชิงอุดมการณ์ได้ชัดเจน

ประเด็นเปรียบเทียบ	ขบวนการปลาซาดินในอิตาลี (Sardine Movement)	ขบวนการแฟลชม็อบในไทย (Flash Mobs Movements in Thailand)
Self-Organizing Networks	มีการจัดตั้งเครือข่ายที่ชัดเจนและมีการระดมทุนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม เช่น GoFundMe และการสนับสนุนจากองค์กรภาคประชาชน เช่น ARCI ที่มุ่งเน้นต่อต้านการเหยียดสีผิวและการละเมิดสิทธิมนุษยชน	การจัดตั้งเครือข่ายในไทยเกิดขึ้นเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัยและกลุ่มเล็ก ๆ โดยไม่มีโครงสร้างที่แข็งแกร่งหรือความร่วมมือจากองค์กรภายนอก ทำให้เครือข่ายขาดความต่อเนื่อง
Collective Identity Action Frame	ใช้สัญลักษณ์ “ปลาซาดิน” เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วม สื่อถึงการรวมตัวอย่างแน่นหนาในพื้นที่สาธารณะ เช่น จัตุรัสในเมืองต่าง ๆ ทั่วอิตาลี และการต่อต้านความเกลียดชังทางการเมือง	มีความพยายามสร้างอัตลักษณ์ร่วมผ่านแฮชแท็ก เช่น #19กันยาทวงอำนาจคืนราษฎร แต่ข้อเรียกร้องและอุดมการณ์ยังไม่เป็นเอกภาพในช่วงแรก ทำให้การเคลื่อนไหวไม่สามารถขยายตัวได้อย่างต่อเนื่อง
กรอบการวิเคราะห์ Political Opportunity Structure	ระบบการเมืองในอิตาลีมีความเปิดกว้างมากกว่า ทำให้ขบวนการปลาซาดินสามารถรวมตัวในพื้นที่สาธารณะได้อย่างเสรี โดยไม่ถูกปราบปรามจากรัฐบาล	ระบบการเมืองไทยมีลักษณะกึ่งเปิดกึ่งปิด โดยแม้ ม.44 จะสิ้นสุดลง แต่รัฐบาลยังคงใช้อำนาจผ่านกลไกทางกฎหมายและข้ออ้างเรื่องสถานการณ์โควิด-19 ในการควบคุมการชุมนุม
Openness/Closure of Political System	การเมืองอิตาลีมีความเปิดกว้างในระดับหนึ่ง ทำให้การเคลื่อนไหวสามารถจัดกิจกรรมได้โดยไม่ถูกขัดขวางจากรัฐ	ระบบการเปิด/ปิดของไทยมีลักษณะแบบผสมผสาน และเปลี่ยนแปลงไปตามปฏิภริยาของฝ่ายรัฐ
Stability of Political Alliances	ขบวนการปลาซาดินสามารถสร้างเครือข่ายพันธมิตรได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น ขบวนการปลาแฮร์ริงในฟินแลนด์	ขบวนการแฟลชม็อบในไทยยังไม่สามารถสร้างพันธมิตรที่มีเสถียรภาพและยั่งยืนได้ โดยการเคลื่อนไหวส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มนักศึกษาและประชาชนในกรุงเทพฯ
Elite Support	ขบวนการปลาซาดินไม่มีการสนับสนุนจากชนชั้นนำ	ขบวนการแฟลชม็อบไม่ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายรัฐ และยังเผชิญ

ประเด็นเปรียบเทียบ	ขบวนการปลาซาดินในอิตาลี (Sardine Movement)	ขบวนการแฟลชม็อบในไทย (Flash Mobs Movements in Thailand)
	ทางการเมืองอย่างเป็นทางการ แต่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มประชาสังคมและภาคประชาชน	กับการปราบปรามทั้งในทางกายภาพ และการใช้กฎหมาย
Repression	รัฐบาลอิตาลีไม่ได้ใช้มาตรการปราบปรามที่รุนแรงต่อขบวนการปลาซาดิน เนื่องจากข้อเรียกร้องไม่ได้กระทบโดยตรงต่อโครงสร้างอำนาจของรัฐ	เนื่องจากการเคลื่อนไหวในประเทศไทยมีข้อเรียกร้องที่กระทบโดยตรงต่อโครงสร้างอำนาจรัฐ รัฐบาลไทยใช้มาตรการปราบปราม เช่น การจับกุม แก่นนำ การออกหมายเรียก และ การใช้ข้ออ้างเรื่องโควิด-19 เพื่อควบคุมการชุมนุม

ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน

สรุปและอภิปรายผล

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวบนโลกเสมือน (Online) ถูกพิจารณาในงานศึกษาต่าง ๆ ในแง่ของการกลายเป็นเครื่องทุนแรงและส่งผลเชิงบวกต่อการประท้วงของขบวนการทางสังคม เช่น ด้านการให้ข้อมูล (Information) การแสดงความคิดเห็นและการระดมพลที่เชื่อมโยงระหว่างโลก “Online” กับโลก “Offline” (Jost et al., 2018) ซึ่งในภาพรวมจะสอดคล้องกับข้อเสนอที่ว่า การเชื่อมโยงผู้คนผ่านโลกออนไลน์มีสถานะเป็น “เงื่อนไขใหม่” ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความกดดันต่อฝ่ายรัฐ โดยไม่ได้แสดงถึงการปรับเปลี่ยนธรรมชาติของรูปแบบการจัดตั้งองค์กรและเป็นเพียงเพียงกลไกในการช่วยลดต้นทุนของการระดมเท่านั้น (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 187)

ประกอบกับยุทธวิธีนี้ขั้บเน้นการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นศูนย์กลางในการกระจายข่าวสาร ซึ่งถูกวิพากษ์เช่นกันว่า มีลักษณะแบบ “ปัจเจกนิยมเทคโนโลยี” (Technological Individualism) ที่ต้องอาศัยความสามารถของปัจเจกบุคคลเพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของขบวนการอย่างอิสระ (Collective Identity) ในทางกลับกันเทคโนโลยีอาจไม่ได้เสริมสร้างเสรีภาพของปัจเจกเสมอไป แต่ถูกรอบโดยโครงสร้างอำนาจที่ใหญ่กว่า เช่น การผูกขาดข้อมูลโดยบริษัทยักษ์ใหญ่ (Big Tech) ทั้งยังมีนับว่า ในบางรัฐการเข้าถึงเทคโนโลยีมักถูกรวบงำโดยกลุ่มผู้ถือครองทรัพยากรที่สูงกว่าเช่นกัน (Gasston, 2017) ซึ่งเป็นการบอกเป็นนัยว่า การเคลื่อนไหวโดยใช้เทคโนโลยีไม่ได้ลดช่องว่างทางชนชั้น แต่กลับตอกย้ำความเหลื่อมล้ำ

เพราะต้องไม่ปฏิเสธว่าผู้ใช้แรงงานบางกลุ่มยังคงมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงเครื่องมือและข้อมูล¹⁵ สอดคล้องกับงานของ Della Porta ที่เคยเสนอว่า การจัดตั้งองค์กรในการประท้วงไม่ได้เกิดขึ้นใน สหประชาชาติทางโครงสร้าง แต่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางชนชั้น โครงสร้างของรัฐ หรือแม้กระทั่งกลุ่มทุน (Porta, 2014) แม้แต่ในขบวนการ “Black Live Matter” อันโด่งดัง การเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์นี้ ทำให้ “เฟสบุ๊กและทวิตเตอร์” สร้างกำไรมหาศาลจากผู้ใช้งานการโฆษณา (Noble, 2018) แสดงให้เห็นว่า การให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลในการกระจายข้อมูล จุดแข็งนี้อาจกลายเป็นจุดอ่อนเมื่อเนื้อหาที่ สื่อสาร (แฮชแท็ก มีม) ถูกทำให้เป็นสินค้าโดยกลไกตลาด ด้วยการที่แพลตฟอร์มมักให้ความสำคัญกับ โพสต์ที่ได้รับความนิยมสูง ส่งผลให้ประเด็นสำคัญของการเคลื่อนไหวอาจถูกลดทอนและกลายเป็นเพียง กระแสชั่วคราว (Trends)

อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ 2 ขบวนการผ่านทฤษฎีการกระทำแบบตรรกะ เชื่อมโยง (Logic of Connective Action) พบว่า ในประเด็นแรก คือ กรอบการกระทำส่วนบุคคล (Personalized Action Frame) ขบวนการแฟลชม็อบในประเทศไทยสามารถตอบโต้โจทย์ในส่วนนี้ได้ชัดเจนกว่าผ่านการ ใช้แฮชแท็ก (Hashtag) เป็นหลัก แม้จะมีคำถามถึงความยั่งยืนอยู่ว่า “การมีผู้นำองค์กรยังมีความสำคัญอยู่หรือไม่” เพราะหากมองในประเด็นต่อมาในเรื่องการสร้างเครือข่ายการจัดการตนเอง (Self-Organizing Networks) ที่ต้องไม่ปฏิเสธว่า การเชื่อมต่อกันผ่านโลกออนไลน์ยังคงต้องการผู้นำ หากแต่ เป็นผู้นำในลักษณะที่ไม่เป็นทางการที่เรียกว่า “ผู้นำการเชื่อมต่อ” (Connective Leaders) ที่โน้มน้าวผู้คน โดยการจัดตั้ง กระตุ้นเตือนซึ่งประเด็น มากกว่าการกำกับทิศทางแบบการบัญชาการ (Ratta & Valeriani, 2014, pp. 288-304) ในจุดนี้แกนนำแบบไม่เป็นทางการของขบวนการปลาทูน่าสามารถทำหน้าที่ ขับเคลื่อนกลุ่มผ่านจุดร่วมทางอัตลักษณ์และข้อเรียกร้องได้ชัดเจนกว่า

ในงานของ Sriyai (2020) ได้ชี้ให้เห็นถึงความขาดพร่องของแนวคิดการกระทำแบบตรรกะ เชื่อมโยงเพิ่มเติมในทำนองว่า การเคลื่อนไหวในโลกเสมือนและโลกความจริงแม้มีอาจแยกจากกัน แต่จะ สัมพันธ์กันในแง่ของการเป็นข้อต่อ คล้ายกับเครื่องทุ่นแรงในการสร้างความตระหนักรู้ การระดมพล หากยังคงไปไม่ถึงการเป็นยุทธวิธีเพื่อนำไปใช้กดดันฝ่ายรัฐ แต่ในบริบทอื่น ๆ เครื่องมือเหล่านี้ถูกใช้ เคลื่อนไหวในแพลตฟอร์มที่แตกต่างกันทั้งในเงื่อนไขพื้นที่และเวลา เช่น ในปรากฏการณ์อาหรับสปริงส์ (Arab Spring) เฟสบุ๊กถูกใช้ในการสร้างกรอบความคิดเห็นร่วมกัน (Framing) ทวิตเตอร์ใช้ในการระดมพล ลงถนน (Mobilization) และใช้ยูทูปเพื่อนำเสนอภาพความโหดร้ายของฝ่ายรัฐเพื่อจูงใจให้เกิดแรงกระเพื่อม ในการเมืองระหว่างประเทศ (Sriyai, 2020) เช่นเดียวกับงานศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่ม “Umbrella Movement” ในฮ่องกงกับกลุ่มเยาวชนปลดแอกในไทย (Free Youth) ที่สรุปว่าแพลตฟอร์มต่าง ๆ เป็นเพียง

¹⁵ ลองนึกภาพตามว่า หากขบวนการชาวนาต้องการเข้าร่วมการประท้วง ซึ่งจะต้องเป็นเรื่องยากพอควรที่พวกเขาจะเข้าถึง “แฮชแท็ก#” ของขบวนการบนโลกออนไลน์

จตุรงค์ สุทวาทัน

เครื่องมือในการจัดตั้งขบวนการ (SMO) และถูกเลือกใช้ตามความนิยมของผู้ประท้วงในแต่ละรัฐ กลุ่มประท้วงในไทยมีการใช้กระทิงเว็บบอร์ดพันทิปในการร่วมแสดงความคิดเห็น^{16*} (กมลวรรณ ทับทิมทอง , 2566, หน้า 1-17) หากย้อนไปตั้งข้อสังเกตกรณีศึกษาในไทยตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2535 ที่เครื่องมือสื่อสารได้เริ่มมีอิทธิพลต่อการประท้วงจนเกิดสิ่งที่เรียกว่า “มือบมือถือ” หรือแม้แต่ในช่วงการเมืองสี่เสื่อ (เหลืองแดง) ที่เริ่มมีสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า ผลในเชิงบวกของกลุ่มผู้ประท้วงล้วนเกิดจากปัจจัยภายนอก ขบวนการ ดังมีข้อสังเกตว่า ในช่วงแรกเริ่มข้อเรียกร้องมือบมือถือไม่ได้ถูกตอบรับจากฝ่ายรัฐ ทั้งยังถูกปราบปรามอย่างโหดเหี้ยม แต่ด้วยปัจจัยแวดล้อม ทั้งปฏิกิริยาของชนชั้นนำ การสนับสนุนจากภาคประชาสังคม ต่างเอื้อให้การปฏิรูปทางการเมืองเกิดขึ้นตามมาในภายหลัง^{17**} เช่นเดียวกับขบวนการ “กปปส.”^{18***} ที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการระดมผู้คนเพื่อชูวาทกรรมชาตินิยมได้อย่างล้นหลาม แต่กลับเกิดขึ้นในบริบทที่ฝ่ายรัฐยังคงไม่ได้เคร่งครัดเกี่ยวกับการการสื่อสารบนโลกออนไลน์ โครงสร้างโอกาสทางการเมืองจึงเปิดกว้างและเสรีมากกว่าการเคลื่อนไหวอื่น ๆ ในระยะต่อมา

อนึ่ง ข้อควรระวังในประเด็น “พื้นที่แห่งเสียงสะท้อน” (Echo Chamber) อันเป็นสถานการณ์ที่ผู้คนจะได้ยินแต่ความคิดเห็นแบบเดียวกัน” ซึ่งเป็นความปรกติของการออกแบบ “ระบบอัลกอริทึม”^{19****} บนแพลตฟอร์มออนไลน์ที่จะเกิดข้อมูลหรือเนื้อหาที่ผู้ใช้งานชื่นชอบ สนใจ หรือมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ผู้ประท้วงส่วนหนึ่งอาจรับรู้ว่ามีผู้สนับสนุนความคิดเห็นของตนในจำนวนมากกว่าความเป็นจริง เนื่องจากระบบจะคัดสรรเฉพาะเนื้อหาที่เข้ากับมุมมองของผู้ใช้ ผลที่ตามมา คือ การประเมินจำนวนเสียงสนับสนุนและความดังของเสียงเหล่านั้นเกินความเป็นจริง และสร้างความเข้าใจผิดว่าความคิดเห็นของตนเป็นที่

* ปัจจุบันพันทิปเป็นเว็บไซต์ที่มีผู้เข้าชมจากประเทศไทยมากเป็นอันดับที่ 5 (13 ตุลาคม 2559) จากการจัดอันดับโดย Alexa เป็นรองเพียง Google.co.th, Youtube.com, Google.com และ Facebook.com โดยพันทิปถือเป็นเว็บไซต์สัญชาติไทยที่มีผู้เข้าชมสูงสุด

** แม้การปฏิรูปทางการเมืองจะประกอบไปด้วยหลายปัจจัย แต่มีข้อเสนอในงานของธงชัย วินิจจะกูล ชี้ว่า ปัจจัยสำคัญคือความบอบช้ำจากการปะทะกันระหว่างกลุ่มพลังต่าง ๆ นำไปสู่บทบาทไกลเกลี่ยของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นจุดร่วมให้ทุกฝ่ายหันมาประนีประนอมกัน ดูเพิ่มใน ธงชัย วินิจจะกูล. (2562). ประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อยู่เหนือการเมือง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ฟ้ามุข

*** ดูเพิ่มใน นพพล อาชามาศ. (2558). การประกอบสร้างความกลัวและการเมืองว่าด้วยการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

**** อัลกอริทึม คือ “คำสั่งหรือเงื่อนไขแบบที่ละขั้นตอนที่จะทำให้หุ่นยนต์นั้นทำสิ่งที่เรากำหนดให้” เพื่อให้หุ่นยนต์คอมพิวเตอร์ หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สามารถทำความเข้าใจและตอบสนองได้ ต้องใช้ชุดคำสั่งสำหรับการนั้นโดยเฉพาะ อันที่จริง อัลกอริทึมไม่ใช่เรื่องไกลตัว พวกเราเองก็ใช้อัลกอริทึมในชีวิตประจำวันกันอยู่แล้ว ยกตัวอย่างเช่น เวลาเราจัดลำดับกิจกรรมของวันนี้ว่าจะทำอะไรก่อนหลังดี โดยเงื่อนไขในการจัดลำดับอาจเป็นตามความเร่งด่วน ความสำคัญ หรือตามความต้องการส่วนตัวล้วน ๆ

ยอมรับในวงกว้างกว่าที่เป็นอยู่ (Barberá et al., 2015) สอดคล้องกับการอ้างว่า เสียงของกลุ่มตนเองเป็นเสียงของคนส่วนใหญ่ โดยจากรายงาน Internet Stats ปี 2019 ครึ่งปีหลังของไทยที่เสนอว่า ประชากรไทยเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ถึง 82% แต่ใน 82% ที่ว่ามา 60% คือ คนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองตามจังหวัดต่าง ๆ หมายความว่า ยังมีอีกส่วนหนึ่งของประเทศที่ไม่ได้รวมอยู่ตรงนี้ รวมทั้งประชากรส่วนใหญ่ในโลกโซเชียลยังเป็นคนรุ่นใหม่ (Sriya, 2020) เช่นเดียวกับการตั้งข้อสังเกตที่ว่า ยุทธวิธีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในไทยสามารถระดมผู้คนเข้าไปกดดันฝ่ายรัฐได้ในบางกรณี โดยเฉพาะในพื้นที่ปลอดภัยไม่ต้องปะทะอย่างการใช้สิทธิ์เลือกตั้ง ซึ่งพรรคก้าวไกลกวาดคะแนนนิยมจากสิ่งที่เรียกว่า “หวัคະແນธຣມຊາຕີ” ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการแสดงออกในพื้นที่ปลอดภัยของการมีส่วนร่วมแบบ “Slackivism” เพียงแต่การเลือกตั้ง คือ วิธีการอันทรงพลังที่สุด โดยกลุ่มเยาวชนที่เคลื่อนไหวในห้วงของการยุบพรรคอนาคตใหม่เรื่อยมาจนถึงมีอบเยาวชนปลดแอกนั้น มีความหลากหลายในการเข้าร่วมเกินกว่าจะกล่าวอ้างว่า พวกเขามีอุดมการณ์และข้อเรียกร้องที่พร้อมจะลงถนนในแบบเดียวกัน²⁰ ดังข้อมูลจากงานศึกษาที่ลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประท้วงส่วนหนึ่งที่ว่า

“เรามีอาจเหมารวมว่า คนที่สนับสนุนพรรคอนาคตใหม่ หรือแม้แต่ก้าวไกลมีความตื่นรู้ในแบบกลุ่มแกนนำคณะราษฎร 63 ทั้งหมด ต้องไม่ลืมชื่อว่า ในโรงเรียนมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ คนรุ่นเก่า ๆ ยังคงหลงเหลืออยู่ โอกาสที่เยาวชนจะถูกกลืนกลายกับกลุ่มเหล่านี้คงมีไม่น้อย ต้องดูให้ชัดว่าที่เราร่วมเคลื่อนไหวเพราะเขาเพื่อรัฐบาลหรือเขา “ตาสว่าง” ในแบบแกนนำมีอบคณะราษฎรจริง ๆ”
(ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในงานของจตุรงค์ สุททวัน, 2567, หน้า 256)

ด้วยเหตุนี้ ข้อเรียกร้องและอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มจึงมีความหลากหลาย โดยที่มีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่มุ่งเน้นนำเสนอการรื้อถอนโครงสร้างองค์การของผู้นำอำนาจอธิปไตย ในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ มีความกระจัดกระจาย และมีพื้นที่ทำการอยู่ในโลกเสมือนเท่านั้น สอดคล้องกับข้อมูลที่ว่า การเคลื่อนไหวในช่วงปี 2563 ถูกเชื่อมโยงผ่านอุดมการณ์ก็จริง แต่ก็ซับซ้อน ขนาดเหล่าสหยาบมาร์กซิสต์ยังคิดเห็นต่างกัน เพราะข้อเรียกร้องบางข้อยากจะประสบความสำเร็จ แม้โดยหลักการจะเห็นด้วยก็ตาม (อนุสรณ์

²⁰ ในงานชิ้นล่าสุดของกนกวรรณ มีข้อเสนอที่คล้ายกันว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ประท้วงในช่วงปี 2563 กับพรรคการเมืองอย่างอนาคตใหม่และก้าวไกลเป็นความสัมพันธ์แบบ “รัก ๆ เกลียด ๆ” คือ ถ้าแนวทางใดคล้ายกันก็จะเข้าร่วม แต่ถ้าไม่คล้ายกันก็แยกทาง ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านตัวแกนนำ เช่นเดียวกับการตั้งข้อสังเกตที่ว่า ยุทธวิธีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในไทยสามารถระดมผู้คนเข้าไปกดดันฝ่ายรัฐได้บ้างเหมือนกัน โดยเฉพาะในพื้นที่ปลอดภัยไม่ต้องปะทะอย่างการใช้สิทธิ์เลือกตั้ง ซึ่งพรรคก้าวไกลกวาดคะแนนนิยมจากสิ่งที่เรียกว่า “หวัคະແນธຣມຊາຕີ” อันมีความคล้าย ๆ กับการแสดงออกความเป็นพื้นที่ปลอดภัย

จาคูรงค์ สุทาวัน

อุณโณ และคณะ, 2566, หน้า 401) การถูกตอบโต้จากฝ่ายรัฐจึงกระจุกอยู่เพียงบางกลุ่ม ลักษณะดังกล่าวถือเป็นการยอมรับว่า นิยามของความสำเร็จของขบวนการบนฐานการประเมินแบบดั้งเดิม ยังข้ามไม่พ้นการวิเคราะห์เกี่ยวกับการประเมินพลังของฝ่ายตรงข้ามและปัจจัยภายนอกที่เป็นเงื่อนไขให้ปัจเจกบุคคลถึงเลว่าจะอยู่บนโลกออนไลน์หรือลงถนนดี

อย่างไรก็ตาม ในการเปรียบเทียบผ่านทฤษฎีโครงสร้างทางโอกาสทางการเมือง (Opportunity Political Structure Theory) ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกขบวนการ ซึ่งถูกโต้แย้งถึงความไม่พอเพียงทางทฤษฎีในหลายประเด็น ตัวอย่างเช่น Koopmans ที่เสนอว่า แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับรัฐประชาธิปไตยแบบตั้งมั่น (Established Democracies) ที่สามารถระบุงการเปิด/ปิดของระบอบการปกครองได้ชัดเจน จึงไม่เหมาะกับการวิเคราะห์ประเทศโลกที่สาม (Koopmans, 1999) ดังที่ปรากฏให้เห็นว่า ระบอบการปกครองของอิตาลีเปิดกว้างต่อผู้ชุมนุมมากกว่าประเทศไทย เช่นเดียวกับคู่ต่อกรของขบวนการประชาธิปไตยที่แม้จะเป็นฝ่ายของกลุ่มผู้มีอำนาจรัฐ แต่ก็ยังเป็นเพียงกลุ่มพลังที่สมททานนโยบายแบบประชานิยมฝ่ายขวาเท่านั้น ต่างจากกลุ่มผู้ประท้วงในประเทศไทยที่ข้อมีเรียกร้องที่กระจัดกระจายที่แม้จะพอเห็นภาพรวมได้ว่า พวกเขาจะมีจุดร่วมเดียวกัน คือ มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง แต่ทว่าเมื่อความต้องการมีหลายระดับทำให้เกิดขบวนการต่อต้านในหลายระดับเช่นกัน เช่นนี้แล้วแม้พลข้อมอบจะมีเครื่องมือในการระดมพลที่มีประสิทธิภาพเพียงใด แต่หากอยู่ในระบอบการเมืองที่ไม่ได้ให้ค่ากับการเมืองนอกระบบ โอกาสถูกตอบรับทางนโยบายจึงเป็นไปได้ยาก ด้วยเหตุนี้ แม้แนววิเคราะห์แบบใหม่จะปฏิเสธแนววิเคราะห์ดั้งเดิมในสำนักอเมริกันที่สามารถระบุงจำนวนผู้เข้าร่วมในเชิงปริมาณได้อย่างแนวคิด “WUNC”²¹ แต่ท้ายที่สุดการอธิบายกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างสองพื้นที่อย่างเข้มข้นของแนววิเคราะห์การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง ก็มีอาจนิยามปัจจัยความสำเร็จของขบวนการในระยะสั้นโดยไม่สนใจเกี่ยวกับโครงสร้างของฝ่ายรัฐได้ อันแสดงให้เห็นถึงความสิ้นหวังจากข้อสรุปที่ว่า

“ถ้าถามว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เริ่มจากโลกออนไลน์สร้างความเปลี่ยนแปลงได้ไหม หากความเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไม่ว่าในระดับที่มากหรือน้อยก็ตาม คำตอบที่ได้จากเราอาจฟังดู

²¹ แนวคิด “WUNC” เสนอโดย Charles Tilly เป็นกรอบวิเคราะห์ที่อธิบายการเคลื่อนไหวทางสังคมในแง่ของการแสดงออกถึงความน่าเชื่อถือ (Worthiness) ความเป็นเอกภาพ (Unity) จำนวนผู้สนับสนุน (Number) และความมุ่งมั่นของผู้เข้าร่วม (Commitment) เพื่อสร้างความชอบธรรมและได้รับการยอมรับจากสังคมหรือแรงกดดันต่อผู้มีอำนาจในเชิงสัญลักษณ์และการปฏิบัติ

สิ้นหวัง คือ ยังไม่มีขบวนการไหนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้อย่าง
ยั่งยืนเลย”^{22*} (Sriya, 2020)

ความพยายามในการสร้างทฤษฎีในการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ ๆ ที่ให้
ความสำคัญกับพื้นที่โลกเสมือน ความพรั่มัวทางทฤษฎีจึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่การสร้างแว่นการมอง
(Approach) เพื่อให้เท่าทันต่อยุทธวิธีการระดมทรัพยากรที่เปลี่ยนไป หากแต่ส่วนหนึ่งอาจพิจารณาได้จาก
ข้อค้นพบในงานศึกษานี้ โดยกลุ่มแพลตฟอร์มมักดำเนินการโดยอิงต่อแรงจูงใจส่วนบุคคลและเน้นเชื่อมต่อกัน
ผ่านโครงสร้างอย่างหลวม ๆ ไม่มีองค์กรหลักและผู้นำในการรับผิดชอบ ทำให้ยากต่อการรักษาพลังใน
การเคลื่อนไหวระยะยาว และด้วยการพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไปทำให้ฝ่ายรัฐตื่นตัวจนเกิดการปิดกั้น
แพลตฟอร์มนั้น ๆ ได้ในเวลาต่อมา สอดคล้องกับข้อสรุปในลักษณะเดียวกันในหลายกรณี ทั้งในฮ่องกงที่
กลุ่มผู้ประท้วงเกี่ยวกับการคัดค้านกฎหมายส่งผู้ร้ายข้ามแดนในปี 2019 แต่เมื่อขบวนการขยายใหญ่ขึ้น
รัฐบาลจีนได้ตอบโต้โดยการบังคับใช้ด้วยกฎหมายความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Law) ที่จำกัด
เสรีภาพในการชุมนุม (กมลวรรณ ทับทิมทอง, 2566, หน้า 1-17) เช่นเดียวกับการประท้วง Occupy Wall
Street ในการต่อต้านความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและอิทธิพลของบริษัทในระบบการเมือง ในช่วงแรก
การประท้วงได้รับอนุญาตให้ดำเนินไปตามกรอบเสรีภาพในการแสดงออกที่กฎหมายสหรัฐรับรอง
แต่เมื่อขบวนการขยายตัวในหลายเมือง รัฐบาลท้องถิ่นหลายแห่งเริ่มใช้กฎหมาย เช่น การปิดพื้นที่
สาธารณะ (Public Space Closure Orders) หรือการอ้างเหตุผลด้านความปลอดภัยสาธารณะ
เพื่อล้มล้างการตั้งค่ายประท้วงในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น การใช้กำลังตำรวจเพื่อรื้อถอนค่ายในสวนสาธารณะ
Zuccotti Park (Taylor, 2011, pp. 209-218)

การพิจารณาเปรียบเทียบขบวนการแพลตฟอร์มในสองบริบทพื้นที่ ช่วยเน้นให้เห็นข้อจำกัด
ทางทฤษฎีเพิ่มเติม โดยแพลตฟอร์มเป็นเพียงยุทธวิธีหนึ่งที่เกิดจากการปรับตัวของขบวนการทางสังคม
ภายใต้แรงกดดันของปัจจัยภายนอกเท่านั้น ความสำเร็จในการได้รับการตอบสนองเชิงนโยบายยังคง
เป็นไปในแนวทางเดิม กล่าวคือ มักเกิดขึ้นในบริบทของประเทศประชาธิปไตยแบบตั้งมั่น และแม้จะถือเป็น
ความสำเร็จในระยะสั้น แต่สิ่งที่ต้องตระหนักเพิ่มขึ้นคือการทำความเข้าใจว่า “แพลตฟอร์มสร้าง
ความได้เปรียบทางยุทธวิธีอย่างไร และเผยให้เห็นจุดอ่อนของรัฐในมิติใดบ้าง” เหตุเพราะฝ่ายรัฐเองก็
สามารถเรียนรู้บทเรียนจากการรับมือแพลตฟอร์มและปรับตัวเพื่อรับมือกับขบวนการดังกล่าวได้เช่นกัน
ฉะนั้นการสร้างแนววิเคราะห์ทางทฤษฎีที่สามารถผนวกรวมปัจจัยภายนอก (Political Opportunities

* ยกตัวอย่างเช่น ขบวนการ Arab Spring ปี 2011 ที่เป็นต้นแบบของการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเคลื่อนไหวเรียกร้อง
ประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีหลายประเทศที่ล้มผู้นำเผด็จการได้ แต่ท้ายที่สุดก็หวนคืนสู่ระบอบเผด็จการ ดูเพิ่มใน Sriyai, S.
(2020). Is it necessary to 'go down the road' in an era where society moves through social media? The Standard.
Retrieved from <https://thestandard.co/political-rally> [in Thai].

จตุรงค์ สุทวาทัน

Structure) อย่างครอบคลุม และการให้ความสำคัญกับการจัดตั้งโครงสร้างภายในของขบวนการทางสังคม (SMO) ที่ไม่จำกัดเฉพาะหลักคิดของการเมืองแบบอัตลักษณ์ (Political Identity) ซึ่งมักถูกวิพากษ์ว่า มองการเมืองแบบแยกส่วนและให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงเฉพาะหน้าเพียงอย่างเดียว ในขณะที่เดียวกันก็ควรหลีกเลี่ยงการลดทอนคุณค่าของแนวทางขบวนการปฏิวัติแบบมาร์กซิสต์ที่ถูกฝ่ายแรกวิจารณ์ว่า เป็นเพียงอุดมคติและมุ่งรื้อถอนโครงสร้างทางการเมืองโดยละเลยกับปัญหาพื้นฐานก็ตาม ตลอดจนการเฝ้าติดตามปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวในระยะยาวผ่านแนวคิดผลสะท้อน (Impact)^{23*} ข้อค้นพบอาจเผยให้เห็นมิติของความเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ต่อการขบวนการเคลื่อนไหวในอนาคต

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า คุณสมบัติเด่นที่เป็นจุดแข็งของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ ก็คือ จุดอ่อนในแบบเดียวกัน ทั้งในมิติทางอัตลักษณ์ที่ชูประเด็นความหลากหลายของปัจเจก แต่กลับไม่มีเอกภาพ มีโครงสร้างองค์กรที่ยืดหยุ่น แต่กลับขาดวาระของแผนการ มียุทธวิธีที่เชื่อมต่อกับผู้คนได้มากมาย แต่กลับไม่สามารถนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงได้ในระยะยาว ดังนั้น ความขาดแคลนเครื่องมือทางทฤษฎีอาจยังวนเวียนอยู่กับปัญหาเก่าแก่ที่มีผู้เคยเสนอว่า “ทำอย่างไรเราจะจัดตั้งกลุ่มต่อต้านที่กระจัดกระจาย แตกแยกเป็นส่วนเสี้ยว ให้รวมตัวกันเป็นขบวนการต่อต้านที่มีความสมานฉันท์ มีความเป็นประชาธิปไตยเพื่อต่อสู้กับระบบทุนนิยมและรัฐ ทำอย่างไรให้การต่อสู้และการเรียกร้องที่เกิดขึ้นเป็นหย่อม ๆ จะมีความเชื่อมโยงกันจนได้รับความสนใจอย่างเป็นทางการ” (Bratsis, 2003, pp.123-131)

ข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มีข้อจำกัดในด้านงบประมาณจึงไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลในเชิงปฐมภูมิได้อย่างครอบคลุม จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเนื้อหาแทน ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบกรณีศึกษาผ่านแนววิเคราะห์ที่แตกต่างกันทั้งในแนวทางเก่าและใหม่ หากแต่ฐานการวิเคราะห์แบบเก่ามีแนวทางสำนักคิดที่หลากหลาย คงจะเป็นความท้าทายมากขึ้นหากมีการใช้แนวคิด “WUNC” ที่เป็นเครื่องมือสำคัญของสำนักอเมริกันในการทำความเข้าใจการวางกลยุทธ์ในขบวนการทางสังคม โดยเฉพาะแนวคิดดังกล่าว อาจเผยให้เห็นถึงข้อมูลเพิ่มเติมในเชิงปริมาณทั้งจากการสนับสนุนจากสาธารณชนและฝ่ายรัฐ โดยนำไปเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาขบวนการทางสังคมในยุคดิจิทัลในพื้นที่อื่น ๆ เช่นเดียวกับการทำความเข้าใจขบวนการทางสังคมอันหลากหลายในช่วงปี 2563 เป็นต้นมา อาจต้องขยายผลในการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัดที่มีข้อสมมุติฐานเพิ่มเติมจากงานชิ้นนี้ว่า พวกเขาอาจมีระดับการเข้าถึงชุดข้อมูลที่ต่างจากนักกิจกรรมระดับหัวแถวในเขตเมือง ทำให้เกิดระดับข้อเรียกร้อง และจุดร่วม

* แนวทางการวิเคราะห์พลวัตของขบวนการทางสังคม ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายจากการเคลื่อนไหวในระยะยาว ต่างจากการประเมินผลสำเร็จของขบวนการทางสังคมในระยะสั้นที่มีตัวชี้วัดความสำเร็จจากการถูกตอบรับในทางนโยบายจากฝ่ายรัฐเท่านั้น

ทางอุดมการณ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ข้อค้นพบเหล่านี้ อาจเป็นการนำไปสู่การหลอมรวมและเป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวในครั้งต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2564). *สงครามเย็น (ใน) ระหว่างโบว์ขาว*. มติชน
- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2567). ผลกระทบ ผลสะท้อน และสิ่งที่ตามมา ขบวนการเคลื่อนไหวคนรุ่นใหม่ปี 2563-2564 ต่อการเมืองและสังคมไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 54 (2), 288-317
- กมลวรรณ ทับทิมทอง. (2566). การเปรียบเทียบยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ของขบวนการเคลื่อนไหว “The Umbrella Movement” กับ “คณะประชาชนปลดแอก” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 11(1), 1-17.
- จาดุรงค์ สุทวาทัน. (2567). *ปรากฏการณ์นิติราษฎร์: ขบวนการทางอุดมการณ์กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการได้กลับการครองอำนาจของระบอบตุลาการภิวัตน์*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ชนกพร พัวพัฒนกุล และภัทรพันธุ์ ไชยาคำ. (2563). *ฮาวทูแฮชแท็กแบบเด็กมหาลัย*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2567 , เข้าถึงได้จาก <https://waymagazine.org/how-to-hashtag/>
- ณัฐพล ตันตระกุลทรัพย์. (2566). สื่อสังคมออนไลน์กับการประท้วง: กรณีศึกษาแฟลชม็อบนักเรียนนักศึกษาไทย ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2563. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 19(1), 163-197.
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2563). *แฟลชม็อบ จุดเริ่มต้นของการต่อสู้*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2567 , เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/59111>
- วิทย์ สิทธิเวคิน. (2562). *อิตาลีกับเบื้องหลังการสร้างเศรษฐกิจด้วย Emotional Value | Global Economic Background Highlight*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2567, เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=qAArim_vjgQ
- ศูนย์ทนายความสิทธิมนุษยชน. (2565). *สถิติมาตรา 112 ที่ศาลมีคำพิพากษา*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://tlhr2014.com/archives/46268>
- อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ. (2566). *ขบวนการเยาวชนไทยในบริบทสังคมและการเมืองร่วมสมัย*. แสงดาว.
- เอกพลณัฐ ณัฐพันธ์นันท์. (2566). *ขบวนการทางสังคม เดินข้ามพรมแดนบนเส้นทางวิชาการและงานเคลื่อนไหวในวาระ 60 ปี ประภาส ปิ่นตบแต่ง*. เรือนแก้วการพิมพ์.

จตุรงค์ สุทวาทัน

ภาษาอังกฤษ

- Alexander, S. (2021) Sticky rice in the blood: Isan people's involvement in Thailand 's 2020 anti-government protest. *Critical Asian Studies* 53(2), 219-213
- Al Jazeera. (2019, December 15). *Italy-Sardines-pack-rome-anti-rally*. Retrieved July 10, 2024, <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/italy-sardines-pack-rome-anti-rally-191214182952698.html>
- Barberá, P., Jost, J. T., Nagler, J., Tucker, J. A., & Bonneau, R. (2015). Tweeting from left to right: Is online political communication more than an echo chamber? *Psychological Science*, 26(10), 1531–1542.
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.670661>
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics*. Cambridge University Press.
- Boom Som. (2020, February 24). *I want to know the opinions of students that he would like to have a speech rally "Reclaiming the future" of the University [Poll] [Group post Facebook]*. Retrieved July 10, 2024, from <https://bit.ly/3MC77eh> [in Thai]
- Bratsis, P. (2003) "Over, under, sideways, down: Globalization, spatial metaphors, and the question of state power," in Stanley Aronowitz and Heather Gautney (eds.), *Implicating Empire* (pp. 123-131). Basic Books.
- Castells, M. (2015). *Network of outrage and hope: Social movement in internal age* (2nd ed., enlarged and updated). Polity Press.
- Civics Monitor. (2020). *Grassroots movements in Finland: Silakkaliike - The herring movement*. Retrieved July 10, 2024, from <https://monitor.civics.org/explore/right-wing-finns-party-attacks-new-grassroots-movement-postal-workers-go-strike/>
- Colombo, F., Ferrara, A., Dinas, E., Vassou, F., & Bernardi, F. (2024). *From the streets to the voting booth: The electoral effect of grassroots mobilization against the far right*, Public Opinion Quarterly, <https://doi.org/10.1093/poq/nfae039>
- Diamond, L. (2010). Liberation technology. *Journal of Democracy*, 21(3), 69–83. <https://doi.org/10.1353/jod.0.0190>

- Porta, D. (2014). *Mobilizing for democracy comparing 1989 and 2011*. Oxford University Press.
- Ratta, D., & Valeriani, A. (2014). Remixing the spring! Connective leadership and read-write practices in the 2011 Arab uprisings. In C. Padovani & A. Calabrese (Eds.), *Communication rights and social justice* (pp. 288-304). Palgrave Macmillan.
- Donatella, S., & Emiliana, D. (2023). *Grassroots Mobilization against the Politics of Hate: The Case of Sardine in Italy/ Selva Donatella; De Blasio Emiliana*. - STAMPA. - (2023), pp. 39-62.
- Fominaya, C. (2020). *Democracy Reloaded: In-side Spain Political laboratory from 15-M to Podemos*. Oxford University Press.
- Gasston, P. (2017). *Individualism, the good and bad of tech, refugees and history. The Thoughtful Net*. Retrieved July 10, 2024, from <https://medium.com/the-thoughtful-net/individualism-the-good-and-bad-of-tech-refugees-and-history-2d905a74a036>
- Gillion, D. (2020). *The loud minority: Why protest matter in American democracy*. Princeton University Press.
- Goodwin, J., & Jasper, J. M. (1999). Caught in a winding, snarling vine: The structural bias of political process theory. *Sociological Forum*, 14(1), 27-54.
- Hamdaoui, S. (2022). A “stylistic anti-populism”: An analysis of the Sardine movement’s opposition to Matteo Salvini in Italy. *Social Movement Studies*, 21(4). 436–452.
- Jost, J. T., Barberá, P., Bonneau, R., Langer, M., Metzger, M., Nagler, J., & Tucker, J. A. (2018). *How social media facilitates political protest: Information, motivation, and social networks*. *Political Psychology*, 39(1), 85-118.
- Koopmans, R. (1999). Political. Opportunity. Structure. Some splitting to be done. *Sociological Forum*, 14(1), 93-105.
- Laclau, E. (2005). *On populist reason*. Verso.
- McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (2001). *Dynamics of contention*. Cambridge University Press.
- McCargo, D. (2021). “Disruptors’ dilemma ? Thailand’s 2020 gen Z protests” *Critical Asian Studies*. Critical Asian Studies.
- Seikkula. (2022). *A counterforce against hate”: A discursive analysis of affective practices in mobilization against the radical right in a context of white innocence*. Helsinki University.

อาจารย์ สุทาว์น

- Morozov, E. (2009). *From slacktivism to activism*. Retrieved July 10, 2024, <https://foreignpolicy.com/2009/09/05/from-slacktivism-to-activism/>
- Moss, D. M. (2022). *The Arab spring abroad: diaspora activism against authoritarian regimes*. Cambridge University Press.
- Mouffe, C. (2018). *For a left populism*. Verso.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Noble, S. U. (2018). Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism. In *Algorithms of oppression*. New York university press.
- Pickerill, J., Krinski, J., Hayes, G., Gillan, K., & Doherty, B. (2015). *Occupy! A global movement*. Routledge.
- Santori, M., & Co-founders of the Sardine Movement. (2020). *The sardine movement: A peaceful, anti-populist mobilization in Italy*. Retrieved July 10, 2024, <https://www.sardinemovement.org>
- Sinpeng, A. (2021). Hashtag activism: social media and the #Freeyouth protests in Thailand. *Critical Asian Studies*, 53(2), 192-205.
- Sriyai, S. (2020). *Is it necessary to 'go down the road' in an era where society moves through social media? The Standard*. Retrieved July 10, 2024, from <https://thestandard.co/political-rally> [in Thai].
- Suarez, N. (2021). *From Lega Nord to Lega: Matteo Salvini and the rise of far-right nativist Lega (Master's thesis)*. Boston University. Retrieved July 10, 2024, from <https://hdl.handle.net/2144/42460>
- Swann, T. (2020). *Anarchist: Cybernetics control and communication in radical politics*. Bristol University Press.
- Taylor, A. (2011). Occupy wall street and the limits of liberal democracy. *Social Movement Studies*, 10(2), 209–218.
- Zappavigna, M. (2015). *Searchable talk: Hashtags and social media meta discourse*. Bloomsbury.